

FLORA OG FAUNA

Udgivet af Naturhistorisk Forening for Jylland

Primula vulgaris x elatior i Brattingsborg skov

*Tidsskriftet bringer originale artikler
om udforskningen af Danmarks plante- og dyreliv, mindre
meddelelser om biologiske emner samt anmeldelser
af naturhistorisk litteratur*

73. ÅRGANG · 4. HÆFTE · DECEMBER 1967
ÅRHUS

FLORA OG FAUNA

udgivet af

NATURHISTORISK FORENING
FOR JYLLAND

med støtte af
undervisningsministeriet

Udkommer med 4 hæfter om året
(marts, juni, september, december)

Tidsskriftet er medlemsblad for:
Naturhistorisk Forening for Jylland
Naturhistorisk Forening for Sjælland
Naturhistorisk Forening for
Lolland-Falster
Naturhistorisk Forening for Fyn
Bornholms naturhistoriske Forening
Lepidopterologisk Forening

Indmeldelse i de pågældende foreninger kan ske til formændene.

Abonnement kan desuden tegnes i boghandelen eller ved henvendelse til ekspeditionen.

Bogladepris: kr. 25 pr. årgang.

Trykt i Clemensstrykkeriet, Århus.

Redaktion:

Edwin Nørgaard,
Skjærsøvej 5, 8240 Risskov.
Tlf. (06) 17 79 73

Ekspedition:

Preben Jørgensen,
Hertzvej 44, 8230 Åbyhøj.
Tlf. (06) 15 82 84.
Postkonto nr. 68786.

Udsendt 15. 12. 1967.

Fra redaktionen:

Naturfredningskommissionen har udsendt første del af den betænkning, der skal danne grundlaget for en ny naturfredningslov. En hel række af de mere principielle spørgsmål behandles, og kommissionens overvejelser får derved karakteren af en programerklæring. Det fastslås bl.a., at naturfredning ikke er et entydigt begreb. Nok skal man frede i ordets traditionelle betydning, f.eks. når det gælder områder af særlig videnskabelig eller pædagogisk interesse. Men – som det hedder i betænkningen – »natur skal også bruges eller udnyttes. Det væsentlige i nutidens bevaringsbestrebelse er, at brugen skal foregå fornuftigt og skånsomt, således at naturen kan strække til til så mange formål som muligt både i nutid og fremtid«. – Den kommende lov skal således ikke blot handle om at frede, men snarere om den rette måde at anvende og udnytte naturen på. Derfor har man også drøftet at få ordet naturfredning erstattet med en ny og mere rammende betegnelse. I aviser og tidsskrifter er der i den seneste tid foreslået bl.a. landskabspleje, naturpleje og naturværn. Her skal peges på ordet *naturforvaltning*, foreslået af professor H. M. Thamdrup i en avis-kronik tidligere på året. Dette ord er vel ikke særlig kønt, men det dækker bedre end noget af de andre den planmæssige, forsvarlige og ansvarsbevidste udnyttelse af vore landskabers naturgivne værdier. E. N.

Bøger, der ønskes anmeldt i *Flora og Fauna*, og manuskripter til artikler, der ønskes optaget i bladet, sendes til redaktionen.

Alle henvendelser vedrørende abonnement, bladets forsendelse, indbetaling af kontingent m. v. må rettes til ekspeditionen, hvortil også enhver adresseforandring bør meddeles snarest.

FLORA OG FAUNA

73. årgang

UDGIVET AF
NATURHISTORISK FORENING
FOR JYLLAND

Med støtte af undervisningsministeriet

REDAKTION:
EDWIN NØRGAARD

ÅRHUS

1967

INDHOLDSFORTEGNELSE

Artikler og meddelelser:

Asmussen, Jes P. & E. Lassen: Fuglelivet på Besser Rev, Samsø	37
Behrends, O.: Sommertræk af skarver over Sønderjylland	44
Bengtsson, Johs.: Ravnkilde, en himmerlandsk kilde og dens flora	71
Bengtsson, Johs.: Partiel albino af skovsnegl (<i>Arion ater</i>) ny for Danmark ..	141
Björn, P. & G. Pallesen: Fund af småsommerfugle fra Danmark i 1966	137
Hagn-Meincke, Th.: En natuglefamilies (<i>Strix aluco</i> L.) føde	11
Hansen, Johs.: Svævefluen <i>Temnostoma bombylans</i>	44
Hansen, Leif: <i>Primula</i> -arternes udbredelse på Samsø	131
Hansen, Leif: Genfund af <i>Orobancha major</i> (Stor Gyvelkvæler) på Råghøj, Samsø	142
Jensen, Kr.: Fra sneglefaunaen	44
Johnsen, P.: Tre tropiske slanger indslæbt i Danmark	135
Johnsen, P.: Vragfisk i Danmark	141
Kaaber, S. & Ib Norgaard: Fund af storsommerfugle fra Danmark i 1966 ..	99
Kaad, P.: Om <i>Dactylorhiza traunsteineri</i> (Saut.) Soó. på Læsø	1
Madsen, B. Lauge: Økologiske undersøgelser i nogle østjyske vandløb. 3. Vandløbsbillers udbredelse og biologi	21
Mortensen, P. Hald: Fund af døde Dværgspidsmus (<i>Sorex minutus</i>) i mejse- kasser	111
Mortensen, P. Hald: Et fund af Tømmermand (<i>Acanthocinus aedilis</i>)	140
Nielsen, B. Overgaard: <i>Calliphora subalpina</i> (Ringdahl) ny for Danmark og andre <i>Calliphora</i> -arter på stinksvamp (<i>Phallus impudicus</i>)	68
Pallesen, G.: Tre microlepidoptera nye for dansk fauna	105
Pedersen, Anfred: De danske former af <i>Thymus serpyllum</i> L.: Mill.	45
Pedersen, Anfred: Hvad er <i>Chenopodium suecicum</i> Murr (<i>C. viride</i> L. sensu Aellen), Grøn Gåsefod?	127
Rabøl, J.: Trækobservationer på Hesselø 1964-66	113
Rosendahl, S.: Dværgmus (<i>Micromys minutus</i>) fundet på Rømø	111
Schjøtz-Christensen, B.: En ny dansk lokalitet for <i>Miscodera arctica</i>	110
Secher, K.: Danske myreløver og deres udbredelse	55
Tendal, O. Secher: Ferskvandssvampe (Spongillidae) i Thy	63
Thomsen, B. Holm: <i>Dysauxes ancilla</i> L. Ny spinder for Danmark	61
Thornberg, M.: Sønder søens planteverden før og nu	81
Thorup, J.: <i>Protonemura hrabei</i> Rauser, ny for Danmark	7
Worsøe, E.: Om vegetationen på Vensholm i Langelandsbæltet	41

Anmeldelser:

R. Bere: Wild animals in an African national park	20
Jens Brændegård: Edderkopper I	144
T. W. Böcher, K. Holmen & K. Jacobsen: Grønlands flora	6
P. Bondesen: Fuglesangen – en verden af musik	112
L. Brown: Afrikas natur	67
O. Buhl & T. Krake: Storsommerfugle på den fynske øgruppe 1948–66	111
J. L. Cloudsley-Thomson: Animal conflict and adaption	36
J. Gould: Birds of Europa I-II	104
P. Holm Joensen & Cl. Bering: Årstiderne – 1. Foråret	80
P. Holm Joensen & Cl. Bering: Årstiderne – 2. Sommeren	126
D. Lack: Population studies of birds	79
Sv. G. Larsson: Insekter. Almindelig del	79
H. v. Lengerken: Insekten	6
Johs. Lid: Norsk og svensk flora	36
G. Mountfort: Portrait of a desert	6
Georg Møller: Dyrenes adfærd	144
F. Rösiö: Fångat i flykten	44
Ax. S. Sabroe: Skoven set indefra	40
F. Salomonsen: Fugletrækket og dets gåder	144
B. Sjögren: Ön som Sverige sålde	44
Ph. Street: The crab and its relatives	67
K. Williamson: Fair Isle and its birds	40
H. C. D. De Wit: Alverdens planter 2	40

Trækobservationer på Hesselø 1964-66

Af Jørgen Rabøl

(Zoologisk Laboratorium, København Ø)

(Meddelelse fra Naturfredningsrådets reservatudvalg, nr. 78)

Indledning

Det meget betydelige fugletræk over Hesselø i det sydlige Kattegat har ikke været emne for en samlet fremstilling. Især i de sidste 4-5 år har antallet af observationsdage på øen imidlertid været meget stort, og det indsamlede materiale er efterhånden af betydeligt omfang. Jeg har derfor fundet det af interesse nu at publicere en slags introducerende artikel om fugletrækket over Hesselø. Formålet med artiklen er især at skildre de faunistiske aspekter af trækket over øen, og desuden at give læseren et indblik i, hvad fremtidige specialstudier af mere experimentel natur kan bringe med sig.

Det har ikke været mig muligt at foretage trækfugleundersøgelserne på Hesselø uden hjælp fra en lang række mennesker og institutioner. Med hensyn til de sidstnævnte står jeg især i stor gæld til Naturfredningsrådet, der både har støttet undersøgelserne økonomisk og formidlet kontakten med firmaet F. L. Schmidt, der ejer Hesselø, og Fyrvæsenet, der har stillet værelser i Fyrbygningerne til rådighed for observatøerne. Disse to foretagender er jeg således også tak skyldig. Følgende personer har været til særlig stor hjælp for mine ophold og resultater: Annie Larsen, hvis trækiagttagelser fra foråret 1963 inspirerede mig til at gå i gang, afdøde prof. Spärck og dr. Paludan fra Naturfredningsrådet, Arne Møller, der forestod ringmærkningsvirksomheden i hele efteråret 1964, samt sidst og ikke mindst forpagter Egon Jensen og frue, Hesselø.

Ornithologisk virksomhed på Hesselø i de senere år

Forårstrækket i 1959 og 1962 er i summarisk form behandlet af Ferdinand og Christensen (1964). Desuden findes adskillige rapporter i Naturfredningsrådet omhandlende især trækobservationer fra forskellige påske-lejre. Om forårstrækket 1963 foreligger en meget fyldig rapport, der tjente Annie Larsen som cand. mag.-opgave.

I 1964-66 er observeret på Hesselø i følgende perioder: 1) Af Arne Møller og Jørgen Rabøl 27.7.-19.11.1964, 2) J. Rabøl 29.7.-1.9.1965, 3) J. Rabøl 15.4.-22.6.1966 og 4) Jørgen Larsen 3.8.-30.8.1966. Formålet med inventeringen i efterårssæsonen 1964 var både studiet af småfuglenes dagtrækbevægelser og ringmærkning og rastoptælling af især de nattrækkende småfugle. Under mine ophold i 1965-66 har udelukkende de sidste punkter været på programmet.

Beliggenhed og beskrivelse

Beliggenheden fremgår af fig. 1. Der er over 25 km til Sjælland og ca. 50 km til såvel Sverige (Kullen) som Jylland (Djursland).

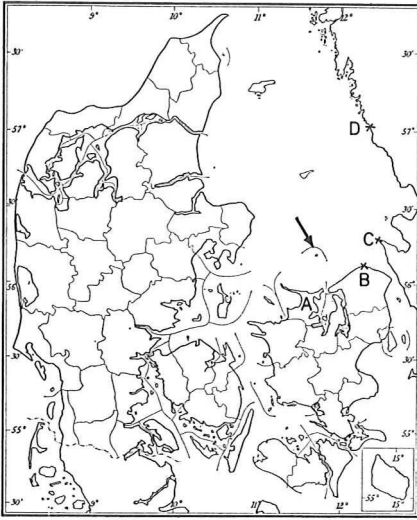

Fig. 1. Pilen viser Hesselø's beliggenhed. Bogstaverne afmærker steder nævnt i teksten. A er Odsherred, B Gilbjerghoved, C Kullen og D Varberg.

Øens udseende fremgår af fig. 2. Størrelsen er 128 td. land (ca. $1,2 \times 0,7$ km), hvoraf mindre end 25 td. er under plov. Ca. 20 % af øens areal er skov eller skovagtig krat, overvejende bestående af løvtræer og næsten overalt med tæt underskov af Brombær, Hyld og Tjørn. Resten af øen er strandvolde og græsklædt fæld med spredte buske og småkrat. Der findes over 20 mindre vandhuller på øen.

Øen ejes som nævnt af F. L. Schmidt, og øens landbrug drives af forpagter Egon Jensen og frue, der samtidig er øens eneste beboere. På øen findes en gård, 2 sommerhuse samt fyrtårn og fyrbygninger, der siden fyrets automatisering i 1963 har stået tomme.

Generelle bemærkninger om dag- og nattræk, med specielt henblik på trækket over Hesselø

Erfaringsmæssigt koncentrerer trækfugle især langs kyster, på spidsen af halvøer og på isolerede småøer.

Årsagerne hertil er 1) *ledelinietræk*, trækket afbøjes og følger kysterne. Desuden 2) den såkaldte *ø-virkning*, landsøgning mod nærmeste land af trækfugle over åbent vand. Koncentrationerne langs kysterne og på halvøer kan skyldes begge de nævnte årsager. Forholdet er uddybet af Rabøl (1967) og Møller og Rabøl (i trykken).

D a g t r æ k

I Danmark og Sydsverige ses mest dagtræk om foråret på kystfremspring, der peger N og Ø. Om efteråret er dagtrækket størst på S- og

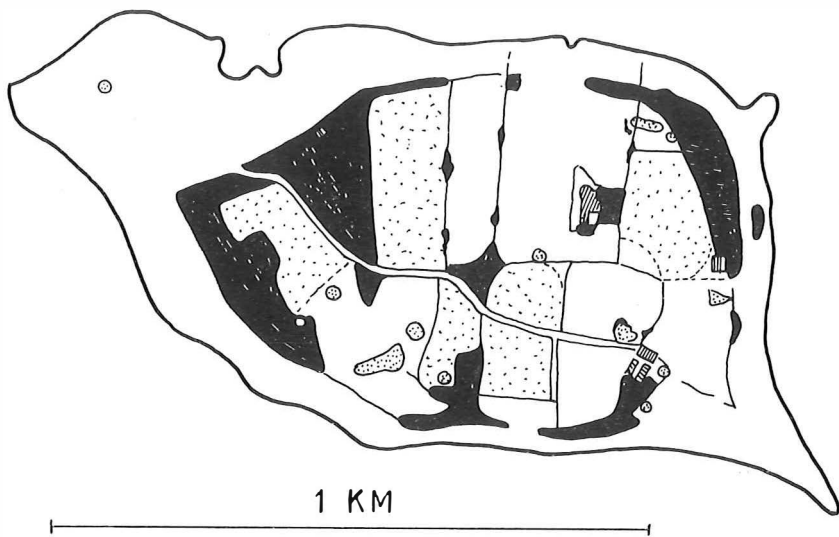

Fig. 2. Kort over Hesselø. Sort viser de større krat og skovagtige områder. Tæt prikket er vandhuller, og spredte prikker viser opdyrkede marker. Hvidt er græsklædte strandvolde og fælled med spredte buske. Med skraveret er angivet bebyggelsen. Man ser gården mod SØ og fyr og fyrbygninger mod NØ.

V-rettede kystfremspring. Tilsvarende ses mest dagtræk om foråret langs N- og Ø-vendte kyster og om efteråret langs S- og V-vendte kyster. Årsagerne til dette kystfølgende træk er som bekendt, at trækfuglene i stor udstrækning undgår udtræk over åbent vand og derfor generelt følger en kyst i den retning, der er bedst i overensstemmelse med deres normaltrækretning.

Dagtrækket over en ø vil som regel være mere beskedent end trækket langs en gunstig eksponeret kystlinie. En undtagelse herfra vil dog være en ø, der ligger i forlængelse af en halvø, der peger i årstidens normaltrækretning. Denne korrelation findes til en vis grad mellem Hesselø og Odsherred om foråret. Det meste dagtræk, der når frem til Odsherreds N-kyst følger dog nok derfra kysten mod Ø og senere NØ mod Gilleleje.

Om efteråret vil det allermeste dagtræk over Kattegat udgå fra den svenske V-kyst og forløbe i retningerne SSV og SV. Hesselø ligger imidlertid langt fra Sverige, og der er yderligere ingen fremspringende punkter på den svenske kyst, der kan rette en blot nogenlunde koncentreret »stråle« af udtræk mod Hesselø. A priori skulle altså forventes mindre dagtræk på Hesselø efterår sammenlignet med forår og især af de meget ledelinietilknyttede arter som de svæveflyvende rovfugle.

N a t t r æ k

Om natten er den visuelt betingede ledelinieeffekt ringe (undersøgelser bl.a. med radar), og trækket foregår ret jævnt fordelt over land og vand. De nattrækkende spurvefugle afbryder deres træk sidst på natten og søger rastkvarter. Sker dette over land, går fuglene bare ned. Sker det over vand, bliver fuglene nødt til at fortsætte, til de når land. Derfor bliver især kyster og øer koncentrationszoner for rastende nattrækkere. Årsagen hertil er altså hovedsagelig ø-virkningen, selv om også ledelinietræk – især som afslutning på landsøgningen – kan spille en rolle især for koncentreringen på kystfremspring.

K o m p e n s e r e n d e r e a k t i o n e r

På fig. 3 bemærker man den meget typiske og meget vigtige tendens til tiltræk mod øen mod vinden. Konstellationen ø-tiltrækning-modvindstræk kompenserer her i nogen udstrækning for den vindafdrift kragerne (*Corvus cornix corone*) har modtaget over åbent vand.

Reaktionen er generel (især for de dagtrækkende fugle) og går smukt i tråd med den almene regel, at det lave træk langs en kystlinie gennemgående går mod vinden (Rabøl 1967). Ved hjælp af dette lejlighedsvis modvindstræk er trækket af en bestemt population i stand til at holde sig indenfor ret snævre rammer (man kunne tale om et normaltrækbælte). Kompenserede trækfuglene ikke for sidevindsdriften, ville de meget snart forskydes udenfor deres populations normaltrækbælte, og have svært ved at finde frem til deres rette yngleområde eller vinterkvarter.

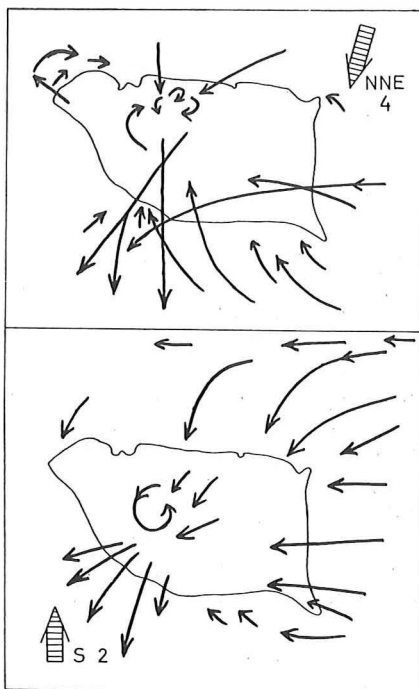
De dagtrækkende fugle ejer nok normalt blot evnen til at fastlægge en retning (gennem himmelorientering) men er ikke i stand til egentlig navigering (d.v.s. træk direkte mod et punkt, som de ikke kan se). De har derfor udviklet evnen til at kompensere for sidevindsdrift ved hjælp af modvindstræk. Nattrækkende fugle benytter derimod nok i langt større grad egentlig navigation til at kompensere for vinddriften.

Dagtræk over Hesselø

F o r å r

Dagtrækket er karakteriseret af Ferdinand og Christensen (1964). Her skal blot pointeres, at også Annie Larsens forårsagttagelser fra 1963 viste, at Bogfinke (*Fringilla coelebs*), Stær (*Sturnus vulgaris*) og Sanglærke (*Alauda arvensis*) ganske som i Nordsjælland er de alm. trækkende arter. Antallet af trækkende fugle er dog generelt betydeligt under, hvad f.eks. Gilbjerg Hoved kan opvise (Rosenberg 1959, Christensen og Rosenberg 1964). Som en specialitet for Hesselø ses ret ofte stort dagtræk af drosler og Jernspurv (*Prunella modularis*). Rovfugletrækket kan være ret stort, bl.a. er set flere 100 musvåger

Fig. 3. Trækbilleder af Krage (*Corvus cornix corone*). Øverst trækket 18.10. 1964, ialt 300 fugle. Man ser indtræk på øens SØ- og S-kyst. Over skoven i øens NV-ende sker akkumulering og derfra redeterminering og frigørelse i normaltrækretningen. Nederst ses trækket 26.10.1964, ialt 700 fugle. Her sker langt det meste indtræk til øen på Ø- og N-kysten. Den tværstribede pil viser vindretningen og vindstyrken (i Beaufort), og pilenes mængde og længde afspejler trækets størrelse og placering på og omkring øen. Tiltrækket sker rimeligvis begge dage fra Kullen, men den sydlige vind 26.10. forskyder hovedtrækket N for Hesselø, medens den nordlige vind 18.10. forskyder det S for. Modvindstræk-øtiltrækning kompenserer i nogen udstrækning for vindafdriften.

(*Buteo buteo*) på en dag, men de store tal forekommer uregelmæssigt og er givet mest vinddriftede fraktioner af det større og mere regelmæssige Musvåge-træk over Nordsjælland.

Efterår

Efterårstrækket er kun iagttaget i 1964. Mod forventning syntes dagtrækket af spurvefuglene ikke at stå tilbage i størrelse for forårstrækket. Talrigste trækgæst var Bogfinke med op til over 5000 trækende pr. dag efterfulgt af Engpiber (*Anthus pratensis*) med op til 3000/dag. Derefter fulgte Stær (op til 3000/dag), Krage (op til 700/dag) og Skovpiber (*Anthus trivialis*) med op til 600/dag. Det meste træk sås først komme til øen ud på formiddagen og er sikkert udgået fra Sveriges V-kyst fra Varberg i N til Kullen i S. Dog syntes også med NV-vinde at kunne ske tiltræk fra det østlige Nordsjælland og med SØ-vinde fra Jylland.

Efterårstrækket af de svæveflyvende rovfugle er yderst ringe. I efteråret 1964 sås på en hel sæson ialt kun 7 Musvåge, 4 Vintermusvåge (*Buteo lagopus*) og 1 Hvepsevåge (*Pernis apivorus*). Derimod var de mere aktivt trækkende rovfugle ret alm., bl.a. sås mange Dværgfalk (*Falco columbarius*) (over 25) og 12 Blå Kærhøg (*Circus cyaneus*).

Rastende nattrækkende småfugle på Hesselø

Ringmærkningen på Hesselø i årene 1964–66 har vist, at øen formentlig er et af de steder i Skandinavien, hvor koncentrationen af rastende nattrækkere er størst. Årsagerne hertil er øens ringe areal i forbindelse med, at Hesselø er nærmeste land for et område af Kattegat på størrelse med Lolland.

I 1964 blev i hele tidsrummet 27.7.–18.11. foretaget daglig rast-optælling og ringmærkning med 12–17 net (mest 13–15). Der blev fanget fugle hele dagen begyndende fra solopgang. Samme arbejds-gang gennemførtes i 1965 (30.7.–31.8.) og 1966 (16.4.–21.6.) blot var antallet af anvendte net 17 og 17–20 pr. dag.

Der er altså tilstræbt og gennemført ensartet og konstant ringmærkningsvirksomhed igennem længere perioder, således at det daglige ring-tal af en art med stor tilnærmelse kan betragtes som proportionalt med antallet af rastende individer af arten. I tabel 1–2 er summeret de daglige ring-tal på 10(11)-dages perioder, hvorved man får et godt indtryk af de forskellige arters træktider. Noget tilsvarende er ikke tidligere forsøgt herhjemme med undtagelse af Lindhard Hansens (1954) undersøgelse af fyrfaldne fugle. Overensstemmelsen mellem dette store arbejde og de her givne tal er betydelig. I sammenligning med tabel 1–2, er der dog tendenser til, at fyrfaldene af en art sker gennemsnitlig før om foråret og senere om efteråret. Årsagerne hertil skal sikkert især søges i, at natten er mørkere og længere tidligt og sent på året, samt at sigtbarheden her gennemgående er ringere (de fleste fyrfald sker i tåget eller diset vejr).

I tabel 1–2 bemærker man iøvrigt den sene kulmination for mange arter om foråret. Tilsvarende vil mange arters tidlige kulmination om efteråret sikkert overraske. Den alm. opfattelse – der også ses hos Salomonsen (1963) – er jo, at efterårstrækket først begynder efter 20.8., og forårstrækket ophører omkring 20.5.

Hvis man vil bedømme antallet af rastende nattrækkere på Hesselø er det for de fleste arters vedkommende ikke nogen god ide at tælle dem op. Det kan man ikke. Øen er alt for bevokset. Der er alt for mange steder for fuglene at gemme sig. Gennem ringmærkningen har man imidlertid god mulighed for at beregne antallet af rastende fugle.

De nattrækkende småfugle søger som nævnt rastkvarter før solopgang, hvorfor antallet af rastende, nattrækkende fugle på en ø som Hesselø beliggende i et ikke alt for stort vandområde med god tilnærmelse er konstant hele dagen fra solopgang. Der finder intet tiltræk af betydning sted i dagens løb, og borttrækket sker tidligst den kommende nat. Dette forhold gælder ikke et sted som Blåvand, hvor der dels er nogen udveksling med indlandet i dagens løb, og hvor yderligere de nattrækkere, der har påbegyndt landsøgning langt ude over Nordsøen, kan komme trækkende ind til kysten ihvertfald så sent som ved middagstid.

Tabel 1

Ringmærkningstal for perioden 27.7.–17.11.1964, Hesselø. Til sammenligning med ult. juli-aug. 1964 er vist ringtallene for 30.7.–31.8. 1965. Man finder stor overensstemmelse undtagen for arter, der kulminerer omkring 1.9. Flere af arterne yngler på Hesselø, og skønnet ringtal for ynglefuglene er: Rødstjert ♂, Rørsanger 8–10, Gulbug 15–20, Munk 10, Havesanger 5, Tornsanger 30–35, Gærdesanger 15–20, Jernspurv 5–10, Bogfinke 10.

Art	Juli			August			September			Oktober			Nov.		1964 Ialt	1965 aug.
	ult. 4	pr. 10	med. 10	ult. 11	pr. 10	med. 10	ult. 10	pr. 10	med. 10	ult. 11	pr. 10	med. 7				
Gærdesmutte						4	6	21	22	5	7			65		
Bynkefugl			12	8	22	4	2							48	29	
Rødstjert	6	4	20	41	340	114	48	6		1				580	134	
Blåhals				1	3	2								6	2	
Rødhals				1	14	17	49	94	145	16	10			346	0	
Rørsanger	3	8	3	3	6	2	2							27	29	
Sivsanger		3	1		1	2								7	1	
Gulbug	24	24	11	4	2	1								66	51	
Munk	8	9	10	7	17	16	3	4	1		1			76	24	
Havesanger	14	56	42	55	51	32	10							260	179	
Tornsanger	14	55	45	22	21	3								160	127	
Gærdesanger	6	12	14	11	7	3	2							55	46	
Løvsanger		49	658	105	88	24	11							935	1055	
Gransanger					1	5	16	11	15					48	0	
Fuglekonge							6	160	264	86	11			527	0	
Grå Flue- snapper		8	21	16	27	9	1							81	71	
Broget Flue- snapper		34	62	44	100	15	2							257	123	
Jernspurv		6	3	3	3	36	229	65	35	22	5			407	5	
Bogfinke	2	4	4	1		17	72	40	53	22	4	2		221	0	
Rørspurv					1	16	50	17	17	4				105	0	

Tabel 2

Ringmærkningstal for perioden 16.4.–20.6.1966, Hesselø. I perioden 7.–18.4. kulde og snedække og meget lidt træk, men før den tid er trukket en del Gærdesmutte, Sangdrossel, Rødhals, Gransanger, Fuglekonge, Jernspurv og Rørspurv. Med hensyn til de andre arter afspejles dog træktiderne på dækkende vis.

Art Dage	April		pr. 10	Maj		Juni		1966 ialt
	med. 5	ult. 10		med. 10	ult. 11	pr. 10	med. 10	
Vendehals		2	4	1				7
Gærdesmutte	2	23	9	2				36
Sangdrossel	12	63	10					85
Bynkefugl			9	2	3	4		18
Rødstjert		58	261	57	32	16	4	428
Rødhals	74	370	18	3		1	2	468
Rørsanger			9	19	26	27	13	94
Kørsanger					1	17	3	21
Sivsanger		1	15	21	8	13	2	60
Gulbug			2	12	40	31	11	96
Munk		19	21	31	31	27	10	139
Havesanger			2	38	147	43	14	244
Tornsanger			35	101	48	26	8	218
Gærdesanger		3	101	37	8	5	5	159
Løvsanger		38	507	159	224	14	15	957
Gransanger	1	67	19	5				92
Skovsanger		1		3	4	1	1	10
Fuglekonge	7	103	6					116
Grå Fluesnapper			3	4	37	20	1	65
Broget Fluesnapper		2	110	41	148	2	1	304
Jernspurv	8	145	33	7	2			195
Skovpiber		6	26	18	24	4		78
Tornskade			1	4	2	15	2	24
Rørspurv		15	35	4				54

Da individtallet af en nattrækkende art er konstant hele dagen på Hesselø, kan det beregnes ved hjælp af en fangst-gefangst-metode. Eks.: A fugle ringmærkes i løbet af en formiddag. Om eftermiddagen fanges B fugle af samme art, hvoraf C bærer ring, der viser, at de er ringmærket samme dags formiddag. Rasttallet på øen af den pågældende art kan nu let beregnes som A multipliceret med brøken B/C , idet jeg går ud fra, at en allerede fanget (ringmærket) fugl er lige så let at fange som en fugl, der ikke tidligere er fanget. Hvis det ukendte rasttal kaldes X indses således, at X forholder sig til A som B til C, hvoraf X kan beregnes, da de tre andre størrelser er kendte. Man kan også farvemærke A fugle og derefter gå en optællingsrunde og f.eks. tælle B fugle op, hvoraf C er farvede. Denne sidste metode er bedst for let synlige arter som f.eks. fluesnappere, medens første metode er bedst for de mere kryptiske arter som f.eks. Havesanger (*Sylvia borin*).

Erfaringen viser, at man med 16–18 net ude hele dagen kan ringmærke $1/4$ – $1/6$ af rasttallet af de arter, der er lettest at fange (d.v.s. arter i samleguppen »de mindre spidsnæbbede, nattrækkende småfugle«). Det daglige ringtal giver altså ved multiplikation med en noget artsafhængig konstant en udmærket approximation til rasttallet af en given art. Ringmærkes f.eks. en dag 100 Løvsanger (*Phylloscopus trochilus*) raster ca. 600 af arten. Hvis der intet borttræk sker den følgende nat, burde antallet af genfangster næste dag være 15–20 ($100/6$). Skal vi sige, at også rasttallet denne dag er ca. 600 for Løvsanger, ville det rent overfladisk bedømt betyde, at der hverken var sket til- eller borttræk i nattens løb. Genfanges imidlertid blot f.eks. 3 Løvsangere ringmærket den foregående dag, kan det tages som indicium for, at måske 4–500 Løvsangere er trukket bort fra øen i nattens løb, men at dette store borttræk så at sige er blevet udlignet af et lige så betydeligt tiltræk.

Ringmærkning af fugle kan altså bruges til andet end blot gennemmeldinger at belyse arternes trækveje. Tabel 1–2 viste de faunistiske sider af ringmærkningsvirksomheden. Ovenstående eksempler viser mulighederne for gennem ringmærkning at give eksakte tal for til- og borttrækket for en given lokalitet. Disse kan søges korreleret med vejrfaktorer dels på stedet og dels i tiltrækkets formodede udspringsområde.

Jeg skal summarisk omtale de indledende analyser over til- og borttrækkets vejrfafhængighed på Hesselø.

Til træk

En forudsætning for stort tiltræk er vindstyrker under 5 Beaufort sidst på natten på Hesselø. Den primære årsag hertil er givet, at vindstyrker fra 5 Beaufort og opad overstiger fuglenes egenhastighed, således at de ganske simpelt ikke kan trække til øen. Stærk tåge (sigt under 2–3 km) har også en negativ indvirkning på tiltrækket, sikkert fordi trækfuglene ikke kan se at trække mod øen fra ret lang afstand.

Borttræk

Dette finder sted i meget vid udstrækning uafhængigt af samtlige vejr-faktorer. Den vigtigste årsag til borttræk synes at være en disposition for kun at raste kort tid pr. sted under trækket. Den »overbefolkning« man ofte træffer på stedet som f.eks. Hesselø i træktiderne fremskynder sikkert yderligere borttrækket.

Rasttal pr. sæson

De fleste nattrækkende småfugle raster kun på Hesselø 1 døgn. De ankommer en nat og trækker normalt igen bort den følgende nat. Den gennemsnitlige rasttid pr. individ er et sted mellem 1 og 2 døgn, nok nærmest 1 døgn. Herigennem kan beregnes rasttallet pr. sæson af en art. Eks.: I foråret 1966 ringmærkedes 957 løvsangere. Da ca. 1/6 af dagens bestand ringmærkes, og den gennemsnitlige individuelle rasttid på øen er godt 1 dag, fås at ca. 4–5000 Løvsangere har rastet på øen i foråret 1966.

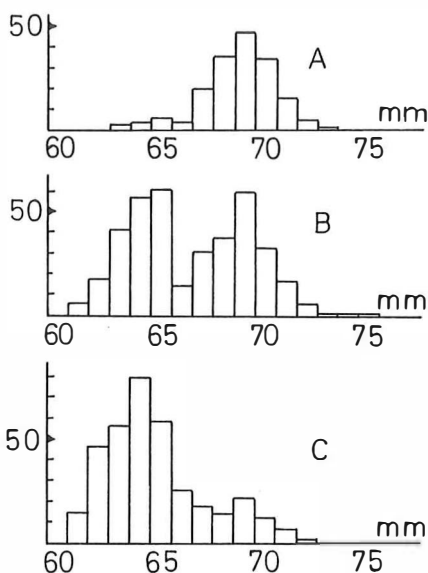
Dette antal er jo langt fra imponerende. Især ikke når det vides, at løvsangeren sammen med bogfinken er den talrigste af de skandinaviske ynglefuglearter. Det kan nævnes, at om foråret er de størst fundne daglige rasttal på Hesselø 2–3000 af Rødhals (*Erithacus rubecula*), Løvsanger og Jernspurv. Om efteråret kan de samme tre arter samt Rødstjert (*Phoenicurus phoenicurus*) og Fuglekonge (*Regulus regulus*) træffes i et antal af op til 1000 pr. dag. Dog er Løvsanger truffet flere gange i antal af 2000/dag og én gang (21.8.1965) i det enorme antal af 15–20.000.

Forskelle i træktider for kønnene og gamle og unge fugle

I efteråret 1964 sporede ingen forskel i træktid for han og hun af de to talrige arter Rødstjert og Broget Fluesnapper (*Muscicapa hypoleuca*). Derimod syntes ungfuglene for begge arter at trække igennem en anelse senere end de gamle fugle. Hos Rørsanger (*Acrocephalus scirpaceus*) og Gulbug (*Hippolais icterina*) trak ad. langt før juv. (f. eks. fangedes af Rørsanger 11 ad. + 3 juv. i perioden 31.7.–20.8. mod 1 ad. + 11 juv. fra 21.8.–27.9.). Andre arter er endnu ikke analyseret.

I foråret 1966 trak hunnerne 1–2 uger senere end hannerne gælden for faktisk alle arter. Fig 4 viser forskelle i træktider for Løvsanger han og hun belyst ved vingelængde-histogrammer. Hos Rødstjert var han talrigst til 5.–6.5., og antallet af ringmærkede ♂♂ og ♀♀ var fra 20.4.–5.5. 128 og 22 mod 90 ♂♂ + 169 ♀♀ fra 6.–31.5. Tilsvarende vender dominansen fra ♂ til ♀ hos Broget Fluesnapper omkring 11.–15.5., i hvilken periode ringtallet var 18:17 for ♂:♀ mod 78:34 før og 52:105 efter denne periode. I tabel 2 bemærkes den ekstremt lange og ensartede træktid for Munk (*Sylvia atricapilla*). Fra 20.4.–25.5. var ♂- og ♀-ringtallene ens fordelt i hele tidsrummet, medens ♂:♀ for perioderne 26.–31.5. og pr.-med. juni er henholdsvis 21:5 og 9:27. Det peger sikkert tilbage til gennemtræk af meget nordlige populationer, hvor hannen – som det er reglen om foråret – ankommer før hunnen.

Fig. 4. Vingelængder af Løvsanger (*Phylloscopus trochilus*) målt på Hesselø foråret 1966. A for perioden 23.4.–4.5., B for perioden 5.5.–12.5. og C for 13.5.–21.6.. Hannens gennemsnitsvingelængde er omkring 69 mm mod hunnens 64–65 mm, og da standard-deviationen for hvert køn er under 2 mm, overlapper de næsten ikke hinanden i et histogram. Til 4.5. træffes næsten udelukkende han, derefter følger en uges tid med ca. lige mange af de to køn, hvorefter næsten kun hunnen træffes gennemtrækkende.

Sammenligning af nogle nattrækkere forår og efterår

Som det fremgår af tabel 1–2 er nogle arter langt talrigere forår end efterår. A priori skulle man nærmest forvente flest om efteråret, hvor også de mange ungfugle er i omløb. Hvad kan årsagerne til den »skæve« fordeling være?

På Hesselø synes Rørsanger, Kærsanger (*Acrocephalus palustris*), Sivsanger (*Acrocephalus scoenobaenus*), Gærdesanger (*Sylvia curruca*) og Tornskade (*Lanius collurio*) at være meget fåtallige efterår sammenlignet med forår. Kærsanger- og Tornskade-ringtallene for efteråret 1964 er endda så små (2 og 4), at de ikke er kommet med i tabel 1. På Helgoland ses efter Vauk (1965) noget ganske tilsvarende. Her gav 11 års ensartet ringmærkning forår og efterår (forår nævnt først) for Rørsanger 187:110, Sivsanger 144:19, Gærdesanger 116:41 og Tornskade 31:13. Den relative frekvens er altså som det kan ses af tabel 1–2 ganske som på Hesselø.

Normaltrækretningen for de 4 arter er overvejende SØ efterår og NV om foråret, især Rørsanger er dog vist også SV-trækker. Fælles for arterne er den langt større yngletæthed mod forårets normaltrækretning (mod SØ sammenlignet med NV), set fra Helgoland eller Hesselø. Her har vi samtidig forklaringen på forårs-dominansen. Over-skudet om foråret rekruteres nok overvejende gennem forlænget træk af fugle tilhørende sydligere ynglepopulationer, der i første omgang så at sige skyder over målet, men snart igen (samme forår) vender om. Fænomenet spiller sikkert en stor rolle for de fleste arter, men erkendes i reglen blot gennem visse »indikator-arter«. Blandt de dagtræk-

kende fugle ses forlænget træk om foråret bl.a. af Bomlærke (*Emberiza calandra*) (Rabøl 1965) og Sortkrage (*Corvus cornix cornix*) (Rabøl 1966).

Også ringfund viser den hyppige forekomst af forlænget træk om foråret. Fra Hesselø kan nævnes tilbagemeldte Rødstjert og Husrødstjert (*Phoenicurus ochruros*) mærket henholdsvis 27.4.1966 og 11.4.1963 og gemeldt samme år 2.6. og 14.5. fra henholdsvis Frederiksværk og Soltau (mellem Hamburg og Bremen) (Preuss 1965). Især Husrødstjerten viser altså et meget klart forlænget træk. I tilslutning hertil kan nævnes, at der ret ofte ringmærkes en eller anden spurvefugl på Fair Isle N for Skotland tidligt på foråret, der senere på foråret genfindes i det sydlige England.

Sammenfattende kan siges, at overskydning af yngleområdet under forårstræk er et såre almindeligt fænomen. I reglen manifesterer det sig blot af betydning kvantitativt få 100 km i retninger bort fra yngleområdet. Også om efteråret træffes visse arter regelmæssigt langt fra deres yngleområder og vinterkvarterer. Dette skyldes især såkaldt ægte omvendt træk (Rabøl og Møller i trykken), der så at sige er træk i forårnormaltrækretningen om efteråret (omvendt forår). Denne form for træk er generelt virksom over afstande på over 1000 km, fordi de implicerede individer (der næsten altid er årsunger) øjensynlig ikke straks (eller aldrig!) bliver klar over, at deres orientering er 180° fejlagtig.

Den østligt udbredte SØ-trækker Lille Fluesnapper (*Muscicapa parva*) træffes således umiddelbart V for yngleområdet (f.eks. på Øland og Christiansø) langt almindeligst om foråret på forlænget træk, medens efterårsforekomsterne bliver stadigt relativt alm. længere mod V for at ende med at være ca. 50 gange hyppigere på Fair Isle (Williamson 1965).

Genfangster af ringmærkede fugle

Af de ca. 11.200 fugle ringmærket på Hesselø i 1964-66 er til nu blot kommet 23 tilbagemeldinger. Af de næsten 11.000 ringmærkninger af fugle under spurvestørrelse er endda blot tilbagemeldt 18. Kun 2 af 23 fugle er genfundet i Danmark og de fleste er truffet i V- og SV-Europa.

Det mest overraskende genfund er for mig at se en Gærdesanger ringet på Hesselø 4.6.1966 og genfundet 2.7. samme år i Småland ved Jönköping. 4.6. er så sent på sæsonen, at fuglen lige så godt som at være en sen trækgæst kan være et individ, der på tilfældig omstrejf har nået Hesselø.

En Løvsanger ringmærket 6.5.1966 blev fundet 20.6.1966 N for Stockholm og er den eneste gemeldte Løvsanger fra Hesselø ud af 3000 ringmærkede fugle af arten.

Den morsomste genfangst på Hesselø af en i udlandet mærket fugl, er en Gærdesmutte (*Troglodytes troglodytes*) mærket på Helgoland 2.5.1966 og fanget igen allerede 9.5.1966 på Hesselø.

Sjældne fugle

Emnet vil snart blive behandlet i en særskilt artikel i Dansk Orn. Foren. Tidsskrift. Her skal blot nævnes, at der konstateres mange rarieteter på øen, og at de største sjældenheder i 1964–66 har været: Lundsanger (*Phylloscopus trochiloides*) 9.–10.8.1964, Vandsanger (*Acrocephalus paludicola*) 10.8.1964, Rosenbrystet Tornskade (*Lanius minor*) 16.8.1964, Sibirisk Sortstrubet Bynkefugl (*Saxicola torquata maura*) 27.9.1964, Hvidbrynet Løvsanger (*Phylloscopus inornatus*) 19.10.1964, Nathejre (*Nycticorax nycticorax*) 3.–6.6.1966 og Karmindompap (*Carpodacus erithrynus*) 6.6.1966.

Fremtidige undersøgelser på Hesselø

I de kommende år håber jeg at kunne uddybe flere special-emner. Bl.a. agter jeg ved hjælp af forfinede fangst-genfangstmetoder og meget omhyggelige vejrnøtater at kunne sige noget mere om vejrets indflydelse på til- og borttrækket på øen. Jeg ønsker også at foretage retnings-registrering af trækuroen hos nattrækkere i en specialbygget kasse. Trækfugle viser nemlig uro i fangenskab mod det verdenshjørne, som de i det fri ville have trukket bort imod. På denne måde kan man teste de almindelige arters normaltrækretninger og desuden se, om de såkaldte tilfældige gæsters retningssans er manglende, eller om de tværtimod – som årsag til deres forekomst på Hesselø – har en vedvarende retningssans, der blot peger i en for årstiden helt »gal« retning.

Summary

Observations on the Migration at Hesselø 1964-66

An introductory treatment is undertaken about the bird-migration at Hesselø. Some general remarks – but with special attention to Hesselø – are given to the causes of the concentration of migrating diurnal and nocturnal birds along coastlines and on islands.

Especially, the concentration of resting nocturnal passerines at Hesselø is remarkable (more than 1000 of one or another species is not an uncommon number). A method is given to calculate the number of resting birds through trapping and re-trapping. Also the influence of weather on emigration and immigration is shortly mentioned.

Males of most species are shown to migrate 1–2 weeks earlier in Spring than females (e.g. Fig. 4). In the Autumn no differences are found between the two sexes with respect to migration-time but juveniles of Redstart (*Phoenicurus phoenicurus*), Pied Flycatcher (*Muscicapa hypoleuca*) and especially Reed Warbler (*Acrocephalus scirpaceus*) and Icterine Warbler (*Hippolais icterina*) are found to migrate later than adults.

Some species (e.g. Lesser Whitethroat (*Sylvia curruca*), Sedge Warbler (*Acrocephalus scoenobaenus*) and Redbacked Shrike (*Lanius collurio*)) are thinly distributed in Southern Scandinavia but are much more common breeding-birds in regions against the standard directions. These birds are found to be much more common on migration in Spring than in Autumn at Hesselø (the same holds true for Heligoland). The cause of this observation is thought to be a considerable amount of overshooting of the breeding range of Southern populations during Spring.

In the years of 1964–66 nearly 11.200 passerines have been marked, but only 23 recoveries were found.

Litteratur

- Christensen, N. H. og N. Th. Rosenberg 1964: Bogfinkens (*Fringilla coelebs* L.) Forårstræk. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 58, p. 13–35.
- Ferdinand, L. og N. H. Christensen 1964: Oversigt over forårstrækobservationer 1957–62 organiseret af Dansk Ornithologisk Forening (Påskelejre). – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 58, p. 1–12.
- Hansen, Lindhard 1954: Birds killed by Lights in Denmark 1886–1939. – Vidensk. Medd. Dansk Naturhist. Foren. 116, p. 269–368.
- Preuss, N. O. 1965: Ringmærkning i Danmark 1962 og 63. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 59, p. 227.
- Rabøl, J. 1965: Bomlærken. – Feltornithologen 7, p. 66–67.
- Rabøl, J. 1966: Sjældnere fugle ved Nyborg. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 60, p. 77–84.
- Rabøl, J. 1967: Visible diurnal migratory movements. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 61, p. 93–99.
- Rabøl, J. og A. Møller (i trykken): Forårstrækbevægelser af Spurvefugle (*Passer*) ved Blåvand. Med bemærkninger om årsagerne til omvendt træk. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr.
- Rosenberg, N. Th. 1959: Iagttagelser af forårstrækket ved Gilleleje. – Dansk Ornith. Foren. Tidsskr. 53, p. 121–137.
- Salomonsen, F. 1963: Oversigt over Danmarks fugle. – København.
- Vauk, G. 1965: Zehn Jahre Beringungsarbeit auf Helgoland. – Corax 1, p. 53–61.
- Williamson, K. 1965: Fair Isle and its Birds. – London and Edinburgh.

Anmeldelse

Poul Holm Joensen & Claus Bering: Årstiderne. – 2. Sommeren. 244 sider. Rigt illustreret. Pris pr. bd. kr. 40,00. Gyldendal. København 1967.

Af »Årstiderne« er bindet om »Sommeren« nu udkommet. Forårsbindet blev omtalt i juni-hæftet af »Flora og Fauna«, og der blev gjort rede for værkets opbygning. Alt det pæne, der blev sagt om første bind, kunne gentages her. De smukke illustrationer og den velskrevne tekst gør det til en fornøjelse at læse bogen. Tekstmæssigt er indledningsafsnittet på 33 sider langt det bedste. Her røres ved problemer, der kommer os alle ved: skovplantning, græsslåning på grøftkanterne, sænkning af grundvandsstanden, forurening af søer og åer. Alt behandles sagligt og nøgternt, og man må håbe, at det vil give genlyd på rette sted. Illustrationerne er lige så veltillende som i førstebindet, og de beskrivende billedtekster er desværre lige så kortfattede. Her er vi ved den væsentlige indvending, anmelderen har. Beskrivelserne er ofte så korte, at de ikke er til megen nytte for den videbegærlige. Eksempelvis kan nævnes beskrivelsen af smelderens springmetode på s. 38. På s. 154 er der en smuk og rigtig tegning af *Linyphia* i sit fangnet. Men teksten har overhovedet ikke nogen omtale af denne ellers så almindelige edderkop, hvis fangnet alle har set. Derimod er der på samme side et større tekststykke om den meget sjældne *Agelena labyrinthica*, hvis hun ses nederst på s. 155 i færd med at lave rederetræte. Dens fangnet er i øvrigt korrekt tegnet på s. 164, og her kaldes den med det danske navn rørspringer, uden at der henvises til den tidligere omtale. Dette er kun eksempler på tekstens utilstrækkelighed, der i første række nok skyldes, at den har skullet indpasses på for ringe plads, men vel også, at det er umuligt for en enkelt person at vide besked med alt, hvad der findes i naturen.

E. N.

Hvad er *Chenopodium suecicum* Murr (*C. viride* L. sensu Aellen), Grøn Gåsefod?

Af Anfred Pedersen
(Vordingborg)

Brenan 1958 og 1964 adskiller *C. suecicum* Murr (1902) fra *C. album* L. (1753), Hvidmelet Gåsefod, således:

Chenopodium suecicum (fig. 1). Planten lysegrøn til blåliggrøn. Stængler sjældent med rødligt anstrøg. De største stængelblade altid ægformet-rhombiske med spidse, fremadrettede tænder, ofte tydeligt trelappede. Blomster i ret små nøgler, der sidder i kvastlignende stande (sjældnere ustilkede, A. P.), der tilsammen danner en åben, løs top. Frøskal med flere, tættere liggende og dybere furer end hos *C. album*.

Chenopodium album. Planten grøn til mørkegrøn, dog ofte ± gråmeleret. Stængler ofte med rødligt anstrøg (anthocyan). Blade variable, i reglen æg-lancetformede med kileformet basis, tandede eller helrandede. Blomster i større nøgler end hos *C. suecicum*, nøglerne sidder enten i aks eller i kvastlignende stande, der tilsammen danner en udspærret top (eller en smallere, af aks sammensat blomsterstand, A. P.). Frøskal med svage, vidt adskilte furer eller næsten jævne.

Cole 1961 tilføjer for *C. suecicum*: Frøskallens overflade grubet, kanten butkølet (*C. album*: kanten skarpkølet), bladene tynde, diploid, $2n = 18$ (*C. album*: hexaploid, $2n = 54$).

Fra *Chenopodium opulifolium* Schrad., Kortbladet Gåsefod, adskiller begge arter sig ved, at de mellemste og nedre stængelblade er c. $1\frac{1}{2}$ gange så lange som brede, hos *C. opulifolium* er de næsten lige så lange som brede.

Efter Aellen 1933, 1940, 1960, Cole 1961 og Weimarck 1963 er *C. suecicum* et synonym for det ældre taxon *C. viride* L., der hidtil af mange autorer var blevet henført til *C. album* var. *cymigerum* Koch (1857), væsentlig på grund af den af kvastlignende stande sammensatte top. Det er Aellen's fortjeneste, at han på grundlag af morfologiske karakterer – ikke mindst vedrørende frøskallens overfladestruktur – har formået at udskille sin *C. viride* fra *C. album*. Efter Hylander 1945, 1955 (Förteckning) er det gyldige taxon *C. suecicum*, fordi Linné's typeeksemplar, der ligger i London, ikke er frøbærende. Der er derfor ingen sikkerhed for, at den er identisk med *C. suecicum*. Flora Europaea (Brenan) følger i taxonomisk henseende Hylander.

Artsadskillelsen mellem *C. album* og *C. suecicum* blev iøvrigt taget op til kritisk drøftelse første gang af Aellen 1929 (Fedde's Repert. 27) og 1930. Aellen 1960 fremhæver artens »freudiggrüne« farve i modsætning til *C. album*'s mørkegrønne. Han erkender vanskeligheden ved at adskille *Chenopodium album*-gruppens arter, underarter og varieteter ved bladenes udseende alene, men fremhæver dog hos *C. suecicum* bladenes skarpere og mere bugtede tanding, samt de store blades lange stilke og deres tydeligt afsatte, to stortandede sidelap-

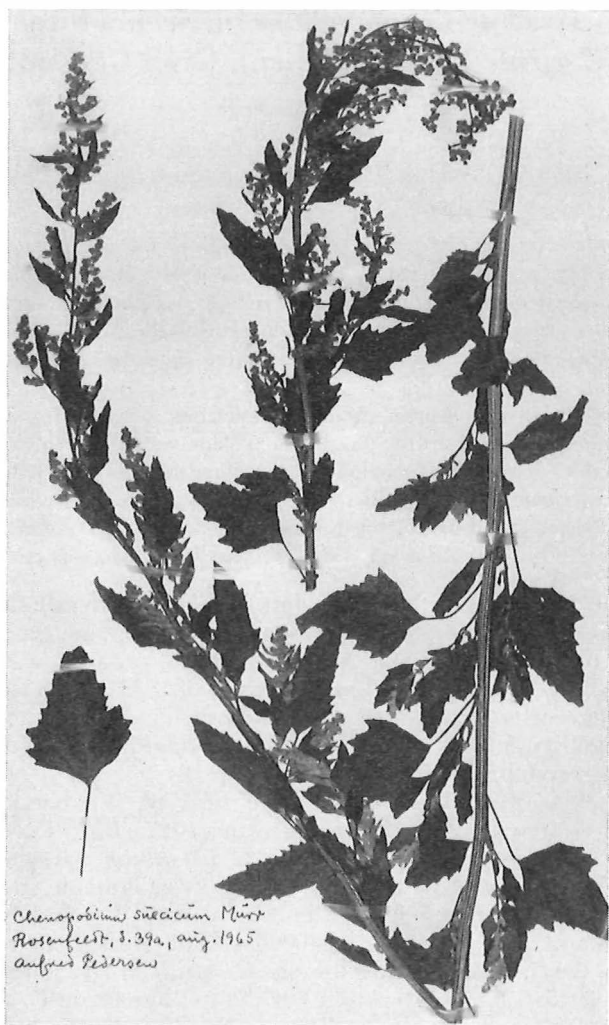

Fig. 1. *Chenopodium suecicum* Murr.

per (fig., Aellen l. c.). Hertil kommer den løse blomsterstands »sir-
lige« nøgler. Det sikreste kendetegn er efter Aellen den modne frø-
skals overfladestruktur (fig., Aellen 1960, Brenan 1958), der bedst
kan ses ved sidelys og 50 ganges forstørrelse. Frøet frigøres ved at
fjerne det tynde, skulpturerede frøhus. Det ses da, at overfladen af
den sorte, glinsende frøskal hos *C. suecicum* er besat med dybe, tæt-
stillede, uregelmæssigt forgrenede, radiale furer, der afgrænser en
cellestruktur med ret dybe, runde eller aflange gruber. Hos *C. album*

Fig. 2. *Chenopodium album* L. ssp. *album* var. *cymigerum* Koch.

er de forgrenede, radiale furer svagere, mere fjerntstillede og mere regelmæssigt forløbende, på cellerne ses der kun svage fordybninger. Adskillelsen kræver nogen tilvænning. Andre detaljer hos de to arters frøskal nævnes af Aellen, men de er ret vanskelige at erkende.

C. suecicum har en nordlig, eurasisk udbredelse fra Stillehavet til England. Sydgrænsen i Europa går over NØ-Frankrig, SV-Tyskland, Schweiz, Østrig og Rumænien (kort hos Aellen 1960). Fra det sydlige

Mellemeuropa og England angives den dog kun som ikke-naturaliseret.

I Danmark er *C. suecicum* naturaliseret og er især fundet i den østlige og nordlige del af landet, hvor den vokser på dyrket jord og byruderater. Den er langt fra så hyppig som *C. album*, og den optræder aldrig så talstærkt.

Hidtil har den været ukendt art for danske botanikere, især fordi den i Raunkiær's flora (7. udg., 1950), hvor den står opført under *C. album*, ikke har fået en fyldestgørende karakteristik. Hertil kommer, at beskrivelsen i samme flora af *C. viride* L. er dækkende for *C. album* var. *cymigerum* (*C. viride* auct. mult.), der således opfattes som en art, hvilket ikke kan være berettiget. Det danske navn for *C. viride* L. sensu Raunkiær 1950, Grøn Gåsefod, overføres her til *C. suecicum*.

C. album ssp. *album* var. *cymigerum* Koch (fig 2). Blade gennemgående helrandede, æg-lancetformede til lancetformede, højst med et par tænder, kun lidt meledede, mørkegrønne. Blomster enkeltvis eller sædvanligvis i faste, kugleformede nøgler, der er samlede i akslignede, halvskærm-lignende eller kvastlignende stande, der tilsammen danner en vidt udbredt top. Frøskallens overfladestruktur som beskrevet ovenfor under *C. album*.

var. *cymigerum* er almindelig i Danmark. Dette gælder også var. *glomerulosum* Rchb. og typen, var. *album* (var. *spicatum* Koch), der begge i overvejende grad har tandede, æg-rudeformede til æg-lancetformede blade. Førstnævnte har en lignende blomsterstand som var. *cymigerum*, sidstnævnte har blomsternøglerne siddende i aks eller akslignende stande med opadrettede til udstående grene.

Formrigdommen hos *C. album* er imidlertid overmåde stor og uoverskuelig, ikke mindst på byruderater, hvor varieteter af ssp. *album* mødes med indslæbte underarter og andre nærtstående arter, hvorved chancen for hybriddannelse er forøget.

Zusammenfassung

Die Unterscheidungskennzeichen zwischen *Chenopodium suecicum* Murr (*C. viride* L. sensu Aellen) und *Chenopodium album* L. werden angeführt, und es wird darauf hingewiesen, dass die Art, die bisher in dänischen Bestimmungsfloren als *Chenopodium viride* L. bezeichnet war, zu *C. album* var. *cymigerum* Koch gerechnet werden muss. *C. suecicum* wächst auf angebautem Boden und auf Ortsruderaten, besonders im östlichen und nördlichen Dänemark. Die Pflanze hat sich eingebürgert, ist aber bei weitem nicht so häufig wie *C. album*.

Litteratur

- Aellen, P., 1930: Gehört *Chenopodium suecicum* Murr der Schweizer Flora an? – Ber. Schw. Bot. Ges. 39.
Aellen, P., 1933: Nomenklatorische Bemerkungen zu einigen *Chenopodien*. – Ostenia. Montevideo.

- Aellen, P., 1940: Wandlung und Deutung von *Chenopodium viride* L. – Verh. Naturf. Ges. Basel 51.
- Aellen, P., 1960: *Chenopodium* i G. Hegi: Illustrierte Flora von Mittel-Europa 3.
- Brenan, J. P. M., 1958: *Chenopodium* i Clapham, Tutin & Warburg: Flora of the British Isles.
- Brenan, J. P. M., 1964: *Chenopodium* i Flora Europaea I.
- Cole, M. J., 1961–62: Interspecific relationships and intraspecific variation of *Chenopodium album* L. in Britain 1–2. – Watsonia 5.
- Hansen, A. & Pedersen, A., 1968: Chenopodiaceernes og Amaranthaceernes udbredelse i Danmark. – B.T. 63 (i trykken).
- Hylander, N., 1945: Nomenklatoriske og systematiske Studien über nordische Gefässpflanzen. – Uppsala Univ. Årskr. 1945.
- Raunkjær, C., 1950: Dansk ekskursionsflora.
- Weimarck, H., 1963: Skånes flora.

Primula-arternes udbredelse på Samsø

Af Leif Hansen
(Onsbjerg, Samsø)

Primula elatior (L) Hill. — Fladkravet Kodriver

Arten har i Danmark udpræget sydøstlig udbredelse, hvilket dels er klimatisk og dels jordbundsbestemt. Den er således almindelig i Loll.-Falsters, Østsjællands og Østfyns bøgeskove, mens der i Østjylland kun er spredte forekomster. Samsø må således ligge i artens vestlige område. (Sml. kort i Thv. Sørensen: Primulaceernes udbredelse i Danmark. Bot. Tids. 43).

Fra 1888 foreligger fund af *P. elatior* fra en plantage ved Besser præstegård. Et besøg på stedet viste, at arten var begrænset til et (rigt blomstrende) eksemplar. Nøjere undersøgelse af stedets historie og venlig assistance af hr. Alfred Hansen, København, afgjorde, at arten her ikke er spontan, men omkring 1865 udplantet i præstegårdshaven og ca. 10 år senere naturaliseret i den i mellemtiden anlagte plantage. Plukning må formodes at føre til artens snarlige forsvinden fra stedet.

På en tur til den sydlige del af Brattingsborg Skov i april i år fandt jeg imidlertid *P. elatior* i sådan mængde, og under sådanne forhold, at spørgsmålet om spontanitet burde tages op.

Som nævnt ligger Samsø inden for artens naturlige udbredelsesområde i Danmark.

Endvidere opfylder lokaliteten i skoven artens almindelige krav m.h.t. jordbund (rig mulddannelse), relativ stor fugtighed og det øvrige plantesamfunds almindelige sammensætning (ask-eg-elm-hassel bevoksning).

Fig. 1. *Primula vulgaris* (Huds.) i Brattingsborg skov.

En del af voksestedet har indtil vort århundrede ligget ret utilgængeligt og upåagtet hen m.h.t. menneskelige indgreb, da der på stedet har været meget sumpet (delvis hævet havbund).

Forvildning fra dyrkning må anses for usandsynlig, da der såvidt vides aldrig har været bebyggelse på stedet, og nærmeste have (Ørnslund skovfogedbolig) ligger ca. 2 km borte.

Henkastning må ligeledes udelukkes, da arten kun meget få steder er udplantet i haver.

Fundet er nyt for Samsø. Artsbestemmelsens rigtighed er bekræftet af Bot. Mus., Kbh.

På samme lokalitet findes *P. vulgaris* i anelig mængde. En eftersøgning efter eventuelle hybrider mellem denne og foregående art gav resultat i form af nogle få: *P. elatior* × *vulgaris*. En enkelt hybrid indsendtes til Bot. Mus., Kbh., hvor man kunne bekræfte bestemmelsen samt meddele, at fundet er nyt for Samsø. *P. elatior* er efter Joh. Langes erfaring den af vore gul-blomstrede *Primula*-arter, der vanskeligst hybridiserer, og (de fertile (?)) hybrider i Brattingsborg Skov er da også sjældne, men bør sikkert eftersøges af specialister. Bemærkelsesværdigt er det, at hybriderne synes at være betydeligt kraftigere af vækst end begge »forældrene«.

Primula vulgaris (Huds). — Storblomstret Kodriver

Arten har i Danmark sydlig udbredelse, idet den har sit væsentligste område i det sydlige Jylland og omkring det sydlige Lillebælt til og med Langeland. Den er ret almindelig i det østjyske moræne- og bakkeland indtil Århus, hvorfra nordligere fund er spredt. I vestjyske krat er den kun stedvis hyppig (Vardeegnen og Limfjorden) og østligere områder f.eks. Loll., Østfyn, Samsø og Vestsjælland har kun spredte forekomster.

Samsø ligger således ved artens østgrænse, der synes klimatisk bestemt. Som oceanisk plante har den imidlertid på Samsø rimelige vilkår.

Der foreligger to angivelser af findesteder på øen, nemlig Hjortholm og Brattingsborg Skov (syd). Begge voksesteder kan bekræftes som stadigt gældende for øen.

Artens udbredelse i Brattingsborg Skov falder nøje sammen med udbredelsesområdet af *P. elatior*, idet dog *P. vulgaris* synes at kunne tåle noget fugtigere bund end *P. elatior*. Foruden i bunden af de lyse blandingsskov-partier findes den på siderne af grøfter samt på muld-

Fig. 2. *Primula vulgaris* x *elatior* i Brattingsborg skov.

volde, fremkommet ved oprensning af større afvandingsgrøfter. Den synes overalt at trives bedst i lys, således hyppigst på alle sydvendte grøftesider, men træffes dog også i lysninger i granskov. (Her meget store blege kroner).

De to nævnte arters udbredelse falder lokalt sammen, hvilket efter undersøgelser, foretaget i Nordtyskland (Preuss), England (Christy) og Frankrig (Boulenger) ikke er almindeligt, idet de plejer at udelukke hinanden. Årsagerne kan være klimatisk bestemte, men efter Warmings opfattelse må grunden snarere søges i, at arterne har forskellige indvandringsveje.

P. elatior er indvandret sydfra i slutningen af fastlandstiden, mens *P. vulgaris* synes indvandret fra sydvest noget senere. (Næppe før litorinasænkningens tid).

Arterne på Samsø, der således ligger i sammenstødszonen for de to indvandringsretninger, kan vel derfor indpasses i det reliktsamfund, der i øvrigt karakteriserer øen.

Primula veris (L) Huds. — Hulkravet Kodriver

Arten har i Danmark østlig udbredelse. Almindelig på øerne, i Jylland knyttet til den østjyske moræne indtil Limfjorden. Samsø ligger i midten af artens udbredelsesområde i Danmark.

På Samsø-dialekt kaldes *P. veris* »kostrippe«. Den synes i det åbne landskab at være almindeligt udbredt på øen. Af ca. 40 undersøgte lokaliteter (udyrkede bakker, høje enge og gravhøje) kunne praktisk taget alle fremvise arten. Betingelsen var dog, at der ikke var foretaget tilplantning med nåletræer. Derimod synes løvtræer ingen større hindring at være. (Dyret, Bøgebjerg og Brattingsborg Skov).

På bakkerne og ved markgærder er *P. veris* tydeligt knyttet til de lidt fugtigere nordsider, et forhold som er kendt for mange planter i hele landet.

Flere steder vokser den på skrænter ved havet, tilsyneladende uden hensyn til de undertiden barske vilkår på øens vestkyst. (Vind, salt-sprøjt osv.). Dette er iagttaget ved Issehoved og Ringebjerge og Koldby Kås.

Godset Brattingsborgs store marker levner ikke arten megen plads på sydøen, men den træffes dog igen i Brattingsborg Skov, omend her meget spredt. Dens ringe udbredelse i selve skoven forhindrer den dog ikke i at hybridisere. Således har Bot. Mus. 3 eksemplarer af *P. veris* × *vulgaris*, samlet i 1872, 74 og 98. Alle fund stammer dog fra Ørnslund (skovfogedbolig).

I april 1967 har jeg i sydskovene fundet flere eksemplarer af denne hybrid, hvis anselige størrelse og mørkt svovlgule kroner gør den let at skelne fra »moderarterne«.

Brattingsborg Skovs sydlige del kan således fremvise en repræsentativ samling af vore *Primula*-arter med disses hybrider; kun mangler den sjældne *P. elatior* × *veris*, som imidlertid bør eftersøges næste forår.

Tre tropiske slanger indslæbt i Danmark

Af *Palle Johnsen*
(Zoologisk Institut, Århus Universitet)

Ringboa [*Corallus annulatus annulatus* (Cope)]

En 76 cm lang kvælerslange (fam. *Boidae*) blev i marts 1964 afleveret til Naturhistorisk Museum. Den var endnu levende ved ankomsten til Århus, hvor den blev fundet i bananer, men døde kort efter. Den var stærkt sultet, noget gennemskinnelig, når man holdt den mod lyset fra en lampe. Hos bananimportøren mente man, at slangen havde været i en last fra Costa Rica.

Arten viste sig at være ringboa, der er hjemmehørende i de fugtige skovegne i det sydlige Mellemamerika og det nordvestlige Sydamerika. Den er kendt fra Nicaragua, Costa Rica, Columbia og Ecuador.

Arten synes at være et uhyre sjældent dyr – i hvert fald i museerne. Dette kunne muligvis skyldes, at det er en træboende art, som kun sjældent kommer ned fra træerne, og derfor ikke så ofte bliver fanget. I The American Museum of Natural History's enorme samlinger fandtes 1958 (Oliver) kun 3 eksemplarer; og pudsigt nok var de alle ligeledes erhvervet gennem bananimportører.

I 1941 delte Rendahl og Vestergren arten op i tre racer. Disse forfattere kunne kun finde frem til 8 eksemplarer omtalt i litteraturen, foruden de to individer, hvorpå de baserede beskrivelsen af to nye racer.

Dyrets grundfarve er chokoladebrun, langs siderne med en række rødbrunlige, ovale pletter, omgivet af en mørkere brun kontur. Undertiden forener sidernes rødbrunlige pletter sig over ryggen, så de danner tværbånd. Undersiden er lysere, smudsig-gullig.

Det »danske« eksemplar tilhører efter hovedets skælbeklædning nominatformen *C. a. annulatus*. Skælbeklædningen iøvrigt er som følger: bugskinner 269, haleskinner 83, skæl omkring midten af kroppen 54.

Arten kan blive 132 cm lang. Et farvefoto af arten findes hos Schmidt og Inger.

Flodboaslange [*Homalopsis buccata* (L.)]

En furetandet snog (fam. *Colubridae*) 82,6 cm lang, blev sommeren 1965 fanget levende i Århus havn. Den blev afleveret på Zoologisk Institut til bestemmelse. Den viste sig at tilhøre flodslangerne (underfam. *Homalopsinae*) og arten var *Homalopsis buccata*, den største og omfangsrigeste af flodslangerne. Den kan blive lidt mere end 1 m lang. Det danske trivialnavn skyldes en overfladisk lighed med en boaslange, som den jo iøvrigt ikke er nærmere beslægtet med.

Arten hører hjemme i Bagindien og Indonesien; det oplystes da også, at et skib i havnen på fangsttidspunktet var ankommet fra Singapore.

Arten er udpræget knyttet til vand, floder, damme eller langs kysten, og viser tydelige tilpasninger til vandlivet. Den føder unger, næseborene sidder på snudens overside og er forsynet med klapper, der kan lukke under dykning. Føden består af fisk og frøer. Ganske vist kan flodboaslangen træffes oppe på tørt land, men da kun ganske nær ved vand.

Det »danske« eksemplar har skælbeklædning som følger: bugskinner 172, haleskinner 101, skæl omkring midten af kroppen 47.

Arten er afbildet i den store tyske udgave af Brehms Tierleben.

Liophis festae (Peracca)

I marts 1964 afhentede jeg for Naturhistorisk Museum, Århus, en 52 cm lang, levende furetandet snog (fam. *Colubridae*. Underfam. *Colubrinae*) hos en bananimportør. Også denne slange var stærkt forkommen og døde kort efter modtagelsen. Efter sigende skulle den bananlast, som slangen havde forputtet sig i, stamme fra Ecuador.

En bestemmelse førte til *Liophis festae* (syn. *Rhadinaea f.*), der ifølge Peters kun kendes fra typelokaliteten, Rio Santiagodalen i Ecuador.

Arten er antagelig hyppig her, for ved besøg hos en anden bananimportør i nærheden af Århus viste det sig, at man der havde opbevaret 4 eksemplarer af samme art.

Oversiden er lysebrun, nærmest som cafe-au-lait, med mørkere brunlig tegning, der på den forreste del af ryggen danner en zig-zag linie, på resten af rygsiden kun store pletter. Disse er af facon som stiliserede, korte mellemhåndsknogler af et pattedyr, og ligger skråt hen over ryggen, altså asymmetrisk omkring ryggens midtlinie. Langs siderne findes små, mørkebrune pletter alternerende med ryggens store pletter. Bugsiden er hvidlig.

Eksemplaret i Naturhistorisk Museum har skælbeklædning som følger: bugskinner 182, analskæl delt, haleskinner 45 + (halespids mangler), skæl omkring midten af kroppen 19.

Litteratur

- Oliver, J., 1958: Snakes in fact and fiction. – New York.
Peters, J., 1960: The snakes of Ecuador. – Bull. Mus. Comp. Zool. Harvard College 122 (9).
Rendahl, H. & Vestergren, G., 1941: Notes on Columbian snakes. – Ark. för Zool. 33 A (1).
Rendahl, H. & Vestergren, G., 1941: On a small collection of snakes from Ecuador. – Ibid. (5).
Schmidt, Karl P. & Robert F. Inger, 1958: Verdens Dyreliv. Krybdyr. – København.

Fund af småsommerfugle fra Danmark i 1966

Meddelelser fra de lepidopterologiske foreninger i Danmark

Ved *Preben Bjørn*
(Finlandsvej 8A, Kgs. Lyngby)

og *Gorm Pallesen*
(Kollegium V, vær. 245, Universitetet, Århus C)

1966 blev i Danmark et bemærkelsesværdigt år i microlepidopterologisk henseende ved forekomsten af et større antal strejfer især sidst på sæsonen. Traditions-mæssigt prægedes indflyvningen af pyralidegruppen *Pyraustinae*.

Der optrådte flere overvejende vestlige trækryd end sædvanligt, f.eks. de to macros *Rhyacia saucia* og *Rhodometra sacraria* samt pyraliderne *Nomophila noctuella* og *Pionea ferrugalis*, der svarende hertil fortrinsvis noteredes fra Jylland. I oktober slog sydøstlige vinde sig igennem og gav især Bornholm en række for årstiden usædvanligt lune nætter. Fra denne periode noteredes bl.a. *Mecyna polygonalis* og *Glyphodes unionalis*, den sidstnævnte nåede for første gang helt frem til Jylland.

Endnu tre notoriske strejfer skal fremhæves fra 1966: *Pyrausta palustralis*, hvis ekspansion tilsyneladende vedvarer, *Pionea verbascalis* samt *Evergestis extimalis*.

Ligeledes foreligger mange fund af sjældnere stationære arter, men for dette år kun én ny art for vor fauna – den længe eftersøgte og forventede art *Eucosma crenana*, der viste sig på en helt uventet lokalitet.

Phlyctænodes sticticalis har været sparsom i 1960'erne, og det må overvejes, om arten overhovedet har nogen fast forekomst her i landet. Alle oplysninger om fund fra 60'erne bedes derfor meldt til en af ovenstående adresser.

Pyralina

- Crambus salinellus* Tutt.: Jyll.: Snaptun 1 stk. 18.7. (O. Høegh-Guldberg).
Crambus heringiellus H. S.: Sjæll.: Gribskov 1 stk. 19.7. (J. Jernes). Jyll.: Sæby 1 stk. 19.7. (S. Kaaber). Ny for Jylland.
Crambus ericellus Hb.: Jyll.: Århus 1 stk. 25.6. (L. Trolle). Ny for Jylland.
Schoenobius gigantellus Schiff.: Jyll.: Oxbøl 1 stk. 23.7. (L. Trolle).
Nyctegretis achatinella Hb.: Sjæll.: Ørholm 1 stk. 22.7. (P. Bjørn). Indlandslokalitet!
Pima boisdwaliella Gn.: Jyll.: Feldballe 1 stk. 15.6. (S. Kaaber). Indlandslokalitet!
Kyra cirrigerella Zck.: Jyll.: Feldballe 10 stk. 7.7. (S. Kaaber). Fundet ved *Knautia*.
Psammotis hyalinalis Hb.: Jyll.: Snaptun 1 stk. 18.7. (O. Høegh-Guldberg).
Glyphodes unionalis Hb.: Bornh.: Dueodde 1 stk. 20.10. (O. Rich). Fyn: Fynshoved 2 stk. 15.10. (O. Buhl). Jyll.: Fløjstrup 1 stk. 8.10. (G. Pallesen). Ny for Jylland.
Evergestis extimalis Schiff.: Møn: Ulvshale 1 stk. 27.7. (K. Larsen).
Nomophila noctuella Schiff.: Arten havde i 1966 kraftig indflyvning over Danmark, og noteringer foreligger fra alle landsdele, dog flest fra Jylland. Indflyvningerne har fundet sted i tre velafgrænsede perioder: juni (Bovbjerg 2 stk. 10.6., P. L. Holst leg.), ultimo juli – medio august samt i oktober.
Mecyna polygonalis Hb.: Bornh.: Dueodde 1 stk. 16.10. (O. Rich). 3. danske fund.
Pionea ferrugalis Hb.: Bornh.: Dueodde 1 stk. 24.10. (U. Terndrup). Møn: Ulvshale 2 stk. september. (P. Forum Petersen). Jyll.: Bovbjerg 1 ♂ 10.6. (P. L. Holst), Harbør 5 stk. 13.–27.8. (P. L. Holst), Vejrs str. 2 stk. 26.8. og 28.8.

- (N. L. Wolff), Moesgaard 1 stk. 11.9. (K. Gregersen), Frøslev 1 stk. 4.10. (O. Rich), Fløjstrup 1 stk. 22.10. (G. Pallesen). Til belysning af artens strejfende karakter meddelte N. L. Wolff om et fund af 1 stk. 27.8. på Island.
- Pionea verbascalis* Schiff.: Jyll.: Randers 1 stk. 15.6. (Fl. Hansen). 3. danske fund.
- Pionea perlucidalis* Hb.: Jyll.: Randers 1 stk. 22.6. (Fl. Hansen), Feldballe 1 stk. 15.6. (S. Kaaber).
- Pyrausta palustralis* Hb. Loll.: Vindeholme str. 1 stk. 15.6. (A. Dalberg).
- Pyrausta porphyralis* Schiff.: Jyll.: Feldballe flere stk. 4.6. (S. Kaaber), Rostved 1 stk. 1.8. (S. Kaaber).
- Platyptilia tesseradactyla* L.: Jyll.: Outruphede (v. Lundby) antal 12.6. (U. Møller).
- Amblyptilia acanthodactyla* Hb.: Loll.: Hunseby str. 1 stk. 14.10. (E. Pyndt).
- Stenoptilia pneumonanthès* Schleich.: Jyll.: talrig ved Harboør i to generationer: 4.7.-3.8. og 24.-31.8. (P. L. Holst).
- Oxyptilus didactylus* L.: Jyll.: Kasted og Kvottrup mose antal 3.-4.7. (G. Pallesen og L. Trolle). Også i Jylland (se van Deurs 1956).
- Leioptilus osteodactylus* Z.: Jyll.: Moesgaard i antal 2.7., 3.7. og 8.7. (G. Pallesen og L. Trolle).
- Leioptilus lienigianus* Z.: Jyll.: Glatved 1 stk. 17.7. (S. Kaaber). Ny for Jylland.
- Alucita baliodactyla* Z.: Jyll.: Rugård str. fl. stk. 2.7. (S. Kaaber). Ny for Jylland.

Tortricina

- Acleris lipsiana* Schiff.: Jyll.: Blichers Pl. 1 stk. 16.10. (L. Trolle).
- Caceocia unifasciana* Dup.: Også i Jylland (se van Deurs 1956): Sæby (P. L. Holst) og Århus (G. Pallesen).
- Pandemis cinnamomeana* Tr.: Jyll.: Glatved 1 stk. 21.7. (P. Bjørn), Fløjstrup 1 stk. 4.10. (G. Pallesen) 2. gen.^p
- Nephodesme penziana* Thnbg.: Jyll.: Sæby 1 stk. 18.7. (P. L. Holst). Ny for Jylland.
- Phalonia dipoltella* Hb.: Sjæll.: Bautahøj 1 stk. 27.7. (H. Hendriksen). Jyll.: Moesgaard 1 stk. 8.7. (G. Pallesen).
- Phalonia curvistrigana* Wilk.: Jyll.: Mulbjerg 1 stk. 22. 7. (P. L. Holst), Moesgaard 2 stk. 27.7. (G. Pallesen). Ny for Jylland.
- Phalonia atricapitana* Sthp.: Jyll.: Mange larver på *Senecio jacobaea* på lokaliteterne Glatved, Rosmus og Balle 28.6.-21.7. (G. Pallesen og S. Kaaber), Moesgaard 8.7. (G. Pallesen og S. Kaaber), Feldballe 10.7. (G. Pallesen).
- Phalonia affinitana* Dgl.: Jyll.: Harboør 4 stk. 10.-11.6. og 4.7. (P. L. Holst).
- Ancylis upupana* Tr.: Jyll.: Als Odde 1 stk. 12.6. (Fl. Hansen), Grenå hede 1 stk. 24.6. (G. Pallesen).
- Gypsomona aceriana* Dup.: Jyll.: Sæby 1 stk. 25.7. (P. L. Holst).
- Semasia rubiginosana* H. S.: Jyll.: Glatved 2 stk. 18.6. (G. Pallesen), Als Odde 1 stk. 21.6. (G. Pallesen), hyppig i N.- og V. Jyll. (P. L. Holst). Arten må heretter anses for at være udbredt over hele Jylland.
- Semasia quadrana* Hb.: Jyll.: Svinkløv i antal 22.5. Larver i antal samme lokalitet på *Solidago* 26.6. og 20.7. (P. Bjørn, G. Pallesen og L. Trolle).
- Semasia ericetana* H. S.: Jyll.: Dyrheden v. Sæby 3 stk. 4. og 18.6. (P. L. Holst).
- Semasia nigromaculana* Hw.: Bornh.: Stampen 1 stk. 23.7. (J. Chr. Jensen).
- Semasia latiorana* H. S.: Jyll.: Moesgaard i antal 3.-27.7. (G. Pallesen og L. Trolle).
- Pseudeucosma caecimaculana* Hb. Jyll.: Glatved, talrig 28.6.-21.7. (P. Bjørn, S. Kaaber og G. Pallesen). Arten holder på lokaliteten til ved *Centaurea jacea* (som *Agnopteryx pallorella* samme sted).
- Eucosma farfaræ* Fletcher ab. *melstediana* Larsen: Jyll.: Randers 1 stk. 14.6. (Fl. Hansen). Denne karakteristiske form er ikke tidligere meldt fra Jylland.
- Eucosma crenana* Hb.: Jyll.: Svinkløv, ca. 30 overvintrede eksemplarer 22.5. (P. Bjørn, G. Pallesen og L. Trolle), på samme lokalitet fandtes larver på *Salix repens* 26.6. (G. Pallesen og L. Trolle), hvoraf 5 stk. klækkedes i aug., endvi-

- der fandtes samme sted 5 stk. imagines 25.9. (G. Pallesen og N. L. Wolff). Ny for Danmark.
- Eucosma nemorivaga* Tengstr.: Jyll.: Isenvad, enkelte pupper i blæragtigt opsvulmede gullige blade, af *Arctostaphylos* (melbærris) 1.5. (G. Pallesen og L. Trolle), Outruphede pupper 23.5. (P. Bjørn og G. Pallesen), imago samme sted 27.6. (S. Kaaber).
- Bactra lacteana* Car. (= *gozmanyana* Toll.): Jyll.: Rønland ad libitum 29.6. (P. L. Holst), Mulbjerg 1 stk. 22.7. (P. L. Holst).
- Endothenia sellana* Hb.: Falster: Gedser 1 stk. 3.7. (E. Pyndt).
- Apotomis inundana* Schiff.: Bornh.: Boderne 1 stk. 6.7. (H. K. Jensen). Ny for Bornholm.
- Argyroploce dalecarliana* Guen.: Jyll.: Svinkløv, larven i antal på *Pyrola* 26.6. (G. Pallesen og L. Trolle). Lokaliteten er et åbent klitterræn, hvor *Pyrola* vokser i lavninger i den grå klit. Arten er næsten en måned senere fremme i Nordjylland end ved Asserbo. Ny for Jylland.
- Argyroploce tiedemanniana* Z.: Sjæll.: Sortemosen ved Farum, larven i antal i *Equisetum*-stængler (G. Pallesen). Angrebne stængler er bøjeede og gule svarende til yderste tredjedel.
- Argyroploce textana* Hb.: Jyll.: Midtbjerg ved Mariager flere stk. ex l. 21.6. (G. Pallesen), Outruphede, 1 stk. ex l. 26.6., mange stk. ex p. 21.7. (P. Bjørn og G. Pallesen). Samtlige larver og pupper fandtes i stængler af *Knautia* – og ikke i rodstocken, som anført i litteraturen.
- Argyroploce penthinana* Guen.: Sjæll.: Alinøelille 1 stk. ex p. 28.5. (G. Pallesen). Jyll.: Moesgaard flere stk. ex l. 26.4., Århus og Lillering flere stk. ex l. 27.4. Fussingø flere stk. ex p. 15.5. (G. Pallesen og L. Trolle). Ny for Jylland.
- Argyroploce arbutella* L.: Jyll.: Isenvad flere stk. ex l. 1.5. (G. Pallesen og L. Trolle), Outruphede flere stk. ex l. 23.5. (P. Bjørn og G. Pallesen).
- Laspeyresia servillana* Dup.: Bornh.: Ølene i antal ex l. 23.9. (H. K. Jensen). Ny for Bornholm.
- Laspeyresia cosmophorana* Tr.: Jyll.: Klosterhede 1 stk. 29.5. (P. L. Holst).
- Laspeyresia pallifrontana* Z.: Jyll.: Skæring i stort antal ved *Astragalus*-bevoksninger (G. Pallesen).
- Laspeyresia dorsana* F.: Jyll.: – også i V.- og Nordjyll.: Vrist 1 stk. 11.6. (P. L. Holst), Lild str. flere stk. 22.5. (G. Pallesen).
- Laspeyresia orobana* Tr.: Falster: Gedser i antal 23.6. (E. Pyndt).
- Pammene inquilina* Fletcher: Sjæll.: Asserbo 2 stk. 3.5. (W. van Deurs).
- Pammene aurantiana* Stdgr.: Møn: Jydelejet 1 stk. 28.7. (K. Larsen).
- Pammene agnotana* Rbl.: Jyll.: Kalø 1 stk. ex p. 25.4. (S. Kaaber). Sjæll.: Nekselø i antal 15.5. (H. K. Jensen og G. Jørgensen).

Tineina

- Glyphipteryx equitella* Sc.: Falster: Gedser i antal 13.8. (E. Pyndt).
- Cheimophila salicella* Hb.: Jyll.: Solsbæk 1 ♂ 30.4. (P. L. Holst).
- Agonopteryx yeatiana* F.: Jyll.: Klosterhede 1 ♀ 13.5. (P. L. Holst).
- Agonopteryx conterminella* Z.: Jyll.: Sæby 2 ♂ ♂ 21.7. og Harborør 1 ♂ 4.8. (P. L. Holst).
- Agonopteryx ciliella* Stt.: Jyll.: Klosterhede 2 ♂ ♂ 13.5. (P. L. Holst).
- Borkhausenia tinctella* Hb.: Bornh.: Slotslyngen 1 stk. 11.7. (H. K. Jensen).
- Brachmia gerronella* Z.: Falster: Hannenov 2 stk. 25.6. (E. Pyndt).
- Coleophora antennariella* H. S.: Sjæll.: Vesterlyng 1 stk. 15.5. og Karrebækstorp 1 stk. 16.5. (H. K. Jensen).
- Coleophora artemisiae* Mühlig.: Bornh.: Stampen 2 stk. 16.7. (H. K. Jensen).
- Parectopa ononides* Z.: Falster.: Gedser i antal 3.7. (E. Pyndt).
- Bucculatrix maritima* Stt.: Loll.: Maltrup sk. i antal 15.8. (E. Pyndt).
- Tinea picarella* Cl.: Sjæll.: Holmegårds mose 1 stk. 26.5. (H. K. Jensen).
- Tinea albipunctella* Hw.: Loll.: Maltrup sk. 1 stk. 2.8. (E. Pyndt). Se endvidere tillæg.
- Incurvata luzella* Hb.: Falster.: Vaalse Vesterskov 1 stk. 16.6. (E. Pyndt).

TILLÆG

(Meddelelser af fund fra tidligere år).

Caceocia semialbana Guen.: Loll.: Maribo 1 stk. ex l. 10.6. 1928, kl. 6.7.1928 fra *Epilobium*. (H. P. S. Sønderup leg., Naturhistorisk Museum, Århus coll., G. Pallesen det.). Det er det 2. danske konstaterede eksemplar af arten.

Apotomis sauciana Hb.: Møn.: Ulvshale 3 stk. 7.7.1964 (E. Pyndt).

Tinea albipunctella Hw. Loll.: Hamborgskoven 1 stk. 28.6.1955 (E. Pyndt).

KORREKTION

Acleris rufana Schiff.: Det i 1965 listen meddelte fund fra Solsbæk (N. Jyll.) 6.11.1965 er 1 ♀ af *Acleris lipsiana* Schiff.

Mindre meddelelser

Et fund af Tømmermand (*Acanthocinus aedilis*). I Vejers plantage fandt jeg i midten af maj 1959 en levende Tømmermand, han. Dyret var let at få øje på, da det sad på den lyse og solbeskinnede endeflade af et træstykke i en brændestabel. Senere morede jeg mig med at betragte denne særprægede bille fra andre

Fig. 1. Tømmermand på bjergfyrstamme. P. Hald Mortensen fot.

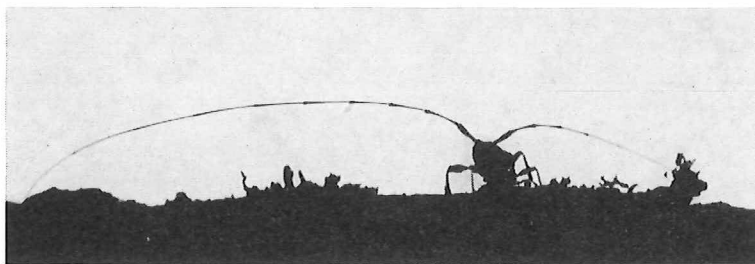

Fig. 2. Tømmermand i silhuet. P. Hald Mortensen fot.

synsvinkler. Fig. 1 viser den, som dens potentielle predatorer ser den – mod bjergfyrstammens bark med de spredte lavpletter, og på fig. 2 ses den fra en i naturen mere teoretisk synsvinkel, hvor dyrets usædvanlige, næsten groteske proportioner fanger øjet med det samme. Tømmermanden blev fundet i en øde beliggende, ældre bjergfyrbevoksning (*Pinus mugo*), som på den ene side var kantet af en tæt hvidgranbevoksning (*Picea glauca*). Trods mange års regelmæssig færden i de vestjyske klitplantager er denne iagttagelse min eneste fra disse områder.

Strandboulevarden 32, København.

P. Hald Mortensen.

Partiel albino af Skovsnegl (*Arion ater*) ny for Danmark. I forsommeren 1967 fandt undertegnede i Rold skov på en lokalitet i en gammel kridtgrav med omliggende granskov nord for Skørping et antal partielle albinoer af Skovsnegl (*Arion ater*).

Dyrets form og størrelse er som hos den normale sorte form; men på det i øvrigt hvide legeme findes en sort stribe langs ryggen indebefattet øjestilkene. Det sorte felt strækker sig mere eller mindre ned på siderne med jævn overgang til den hvide farve.

Ved en senere ekskursion til stedet blev der indsamlet nogle individer både fra kridtgraven og fra skoven omkring denne. Et eksemplar blev sendt til museumsinspektør dr. phil. Poul Bondesen, Naturhistorisk Museum i Århus, som oplyser, at fænomenet er beskrevet i litteraturen; men at det er første gang det er noteret i Danmark. Det ville være interessant at få oplyst, om fænomenet er iagttaget andre steder i landet, da det vel kan tænkes at være tilfældet; men at man her blot ikke har fundet iagttagelsen omtale værd.

Skivum pr. Vegger.

Johs. Bengtsson.

Vragfisk i Danmark. Et eksemplar af den i danske farvande meget sjældne vragfisk (*Polyprion americanus* (Bl. og Schn.)) er tilsendt Naturhistorisk Museum af hr. lærer K. Lamberg, Tranebjerg. Fisken var fanget den 25.1.1962 på Hatterrevet ved Samsø. Den hører til familien *Serranidae* inden for *Perciformes*. Den målte 58 cm (totallængde). Hidtil var i danske farvande kun fanget 2 eksem-

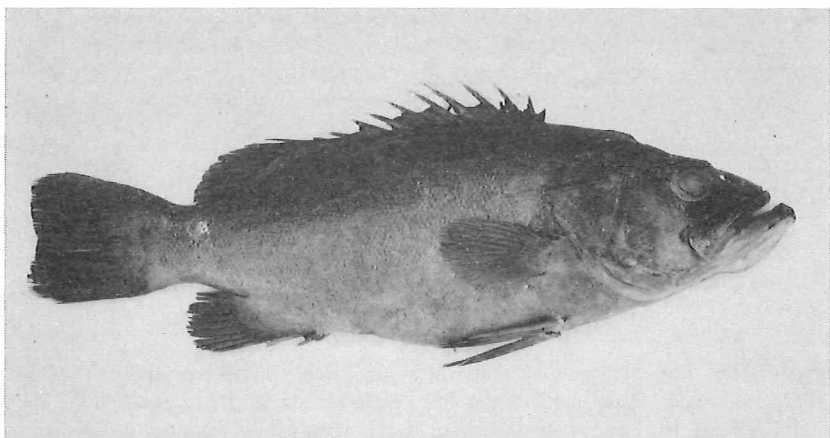

Fig. 1. Vragfisk (*Polyprion americanus*). M. Thaarup fot.

plarer i 1938 (nu i svenske museer) og eet i 1961 (J. Nielsen: Vid. Med. 125, 1963). Arten er udbredt i varmere strøg på begge sider af Atlanterhavet, på vor side fra Sydafrika op til Norges sydkyst. Den er talrig i Middelhavet.

Fiskens udseende fremgår af vedføjede foto. Farven er varierende, over ryg gråbrun, rødbrun eller blågrå, hos unge fisk ofte marmoreret; sider lysere i hvidgullig farve med reflekterende kobberglans, bug hvidlig. Finner er sorteblå. Bliver op til 274 cm. Træffes ofte i overfladen under drivgods eller ved vrag, men går også ned på større dybde – i hvert fald til 457 m ifølge Smith (The Sea Fishes of Southern Africa. 1961). Biologien er iøvrigt dårligt kendt.

Zoologisk Institut, Århus Universitet.

Palle Johnsen.

Genfund af Orobanche major (Stor Gyvelkvæler) på Råghøj, Samsø. Efter denne sjældne arts fravær i formentlig 13 år fra lokaliteten Råghøj ved Bisgård (Onsbjerg) fandt jeg den 20.9.67 tre rigt fruktificerende eksemplarer på samme steder som de sidste iagttagelser. Kr. Lamberg oplyser i F. & F. 1957, at han sidst har iagttaget arten på dette sted i 1952, medens forpagter E. Thomsen, Bisgård, oplyser, at han har set den i 1954 eller 55.

Det kan yderligere oplyses, at arten for ca. 30 år siden har været iagttaget på højens østsider, hvor et slåenkrat dog nu har fortrængt den, ligesom krattet måske om nogle år vil kunne true artens nuværende voksested på højens nordvestside.

Artens sporadiske forekomst må sikkert tilskrives klimatiske årsager, således at den trives bedst i tørre, varme somre, hvilket underbygges af, at både den og værtsplanten, *Centaurea scabiosa*, har kontinental hovedudbredelse.

Genfundets mulige sammenhæng med klimatiske forhold kan belyses med følgende oversigt over Samsøs forår og sommer i 1967 sammenlignet med normallerne for hele landet og for Samsø.

Fig. 1. Stor Gyvelkvæler (*Orobanche major*). Råghøj, Samsø.

	nedbør i mm				
	marts	april	maj	juni	juli
Hele landet normalt	41	40	42	47	63
Tranebjerg normalt	34	37	38	38	58
Tranebjerg 1967	47,8	44,1	42,5	24,5	31,0
	temperatur i °C				
	marts	april	maj	juni	juli
Hele landet normalt	1,6	5,5	10,7	14,2	16,0
Tranebjerg normalt	2,0	5,8	10,7	14,2	16,1
Tranebjerg 1967	5,1	6,1	11,3	14,2	16,9

Sommeren 1967 var således i klimatisk henseende meget gunstig for *Orobanche major*, hvilket tydeligst kunne iagttages ved artens fredede forekomst på Udsager Hage, Østsamsø. Her var der i år over 200 eksemplarer.

Onsbjerg, Samsø.

Leif Hansen.

Anmeldelser

Georg Møller: Dyrenes adfærd. 147 sider. 34 tekstfigurer. 8 tavler med i alt 18 fotografier. Pris kr. 12,50. Berlingske Forlag. København 1967.

I bind 31 af Berlingske Leksikon Bibliotek giver Georg W. Møller en kortfattet, men særdeles klar gennemgang af etologien, den moderne videnskab om dyrenes adfærd. Han begynder med at beskrive simple instinkt- og orienteringsbevægelser, fortsætter med adfærdens forudsætninger og organisation, når over modnings- og læreprocesser og adskillige andre kapitler til dyrenes sprog og sociale adfærd. Kyndigt og nøgternt beskrives de forskellige fænomener. Eksemplerne hentes fortrinsvis fra hvirveldyrene, medens invertebraterne – bortset fra visse sociale insekter – ikke behandles. Dette er vel nok rimeligt i så sammenhængt en fremstilling. Bogen slutter med leksikale stikord, engelske og tyske fagudtryk, litteraturhenvisninger samt person- og sageregister. Ved hele sin pædagogiske opbygning vil bogen være en fortrinlig introduktion til studiet af dyrs adfærd.

E. N.

Finn Salomonsen: Fugletrækket og dets gåder. 333 sider. 87 illustrationer. Pris kr. 54,00. Munksgaard. København 1967.

Dette er 2. udgave af forfatterens bog fra 1953, der var på 224 sider – altså en forøgelse på ca. 50 %. To nye kapitler er kommet til, et om »Fældningstræk« og et om »Fugletrækkets betydning for evolutionen«. Samtlige kapitler er omarbejdede og adskillige stærkt forøgede på grundlag af den meget større viden, man nu er i besiddelse af. Dette gælder især problemerne vedrørende trækkets forløb og orienteringen under trækket. Undersøgelser med radar har her afsløret forhold, man ikke tidligere har været klar over. Oversigten over de enkelte fuglearters trækforhold fylder 100 sider og bygger på de resultater af ringmækning og genfangster, der er publiceret indtil nu. Litteraturlisten er på 14 sider og er udarbejdet kapitelvis. Den fører helt frem til 1966. Et index på 11 sider afslutter bogen. Illustrationernes antal er forøget fra 60 til 87. Bogen er fyldt med solid, kontant viden, der fremlægges på en let forståelig måde. Den henvender sig til alle, der har interesse for fugle og for dyrs vandringer i almindelighed. En bedre vejviser i disse forhold end dr. Salomonsen kan næppe fås.

E. N.

Jens Brændegård: Edderkopper I. Danmarks Fauna 72. 224 sider. 186 figurer. Pris kr. 47,85. G. E. C. Gads Forlag. København 1966.

Første bind om edderkopper i serien »Danmarks Fauna« foreligger nu. Det er udarbejdet af dr. Brændegård, der er vor fineste kender af disse dyr. Bogen indledes med en kortfattet vejledning i fangst, præparation og bestemmelse af edderkopper. Derefter følger 10 sider morfologi med vægten lagt på de bygningstræk, der har speciel betydning for bestemmelsesarbejdet, og nogle få sider om edderkoppers biologi. Resten af bogen er ordnet på sædvanlig vis med bestemmelsesnøgler over underordener og familier efterfulgt af en gennemgang af de enkelte familier, foreløbig de cribellate og de første syv af de ecribellate familier. Brændegård benytter den gruppering, der er kendt fra Locket & Millidge: »British Spiders«. De klare nøgler og de mange illustrationer af øjefelter, palper og epigynner skulle gøre artsbestemmelsen forholdsvis let, og da oversigten over de enkelte arters udbredelse i Danmark afslører, hvor mangelfuld vor viden er, kan det stærkt tilrådes samlere at tage fat på disse interessante dyr. Dr. Brændegård har udført et smukt og fortjenstfuldt arbejde med udgivelsen af denne bog. Han har ikke blot skrevet teksten, men også selv tegnet illustrationerne, hvilket er særdeles imponerende. Man må håbe, at det snart lykkes at få udsendt de resterende to bind.

E. N.

NATUR OG MUSEUM

Populær-videnskabelige småskrifter

Udgivet af

NATURHISTORISK MUSEUM, AARHUS

Udkommer med fire numre årligt. Enkelte numre kr. 3,00

Abonnement kr. 10,00

Nogle ældre årgange af

»FLORA og FAUNA«

fås ved henvendelse til provisor *Preben Jørgensen*, Hertzvej 44, Åbyhøj

Dansk Natur - Dansk Skole

Årsskriftet 1966 er nu udkommet (85 sider, 9,00 kr.). Det indeholder bl.a. artikler om geologi og grundvand, grundvandets kemi, myremalm, cirklinger på Samsø, skadedyr på marken, træer og buske i vinterdragt.

Af tidligere publikationer kan endnu skaffes: Årsskrifterne 1962, 1963, 1964, 1965 samt V. Nordmann: Jordfundne Pattedyrlevninger i Danmark (112 sider, 10,00 kr.).

Samtlige skrifter kan fås tilsendt ved henvendelse til:

faginspektør Bjarne Egholm, Nørregårdsvej 182, Rødovre

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
J. Rabøl: Trækobservationer på Hesselø 1964–66	113
A. Pedersen: Hvad er <i>Chenopodium suecicum</i> Murr (<i>C. viride</i> L. sensu Aellen), Grøn Gåsefod?	127
L. Hansen: <i>Primula</i> -arternes udbredelse på Samsø	131
P. Johansen: Tre tropiske slanger indslæbt i Danmark	135
P. Bjørn & G. Pallesen: Fund af småsommerfugle fra Danmark i 1966	137
P. Hald Mortensen: Et fund af Tømmermand (<i>Acanthocinus aedilis</i>)	140
J. Bengtsson: Partiel albino af Skovsnegl (<i>Arion ater</i>) ny for Danmark	141
P. Johnsen: Vragfisk i Danmark	141
L. Hansen: Genfund af <i>Orobanche major</i> (Stor Gyvelkvæler) på Rågehøj, Samsø	142
Anmeldelser	126, 144

Manuskriptets udformning m. v.:

Manuskriptet bør helst være maskinskrevet med dobbelt linieafstand og bred margin i venstre side. Kun den ene side af papiret anvendes. Latinske slægts- og artsnavne understreges. Som illustrationer kan anvendes gode fotografier (sorte, blanke aftryk) og tegninger udført med tusch på hvidt tegnepapir. Både fotografier og tegninger bedes leveret i større format end det, hvori de ønskes reproduceret (gerne dobbelt størrelse). Illustrationerne til en artikel nummereres fortløbende, og billedteksterne samles på ét (eller flere) ark med vedføjende figurnumre. Citater angives i teksten ved forfatternavn, udgivelsesår og side (eks.: Knudsen 1955, s. 25). Den anvendte litteratur samles i en liste, hvor de citerede forfattere nævnes i alfabetsisk orden efter følgende mønster:

Knudsen, S., 1955: Afbvigende sommerfugleformer 4. – Flora og Fauna 61.

Forfatteren får tilsendt en første korrektur, der rettes og returneres til redaktionen omgående. Rettelser imod manuskriptet betales af forfatteren. Om ønskes kan forfattere til større artikler få 50 særtryk gratis.

Formændene for de foreninger, der har FLORA og FAUNA som medlemsblad:

Jylland: overlærer *Knud Juul*, Provstebakken 24, Århus V.

Sjælland: overlærer *Evald Larsen*, Vermehrensvej 8, Ringsted.

Lolland-Falster: boghandler *Erik Pontoppidan*, Langgade 22, Nykøbing F.

Fyn: cand. mag., fru *Ulla Aabye Jensen*, Lembeckesvej 19, Odense.

Bornholm: overlærer, redaktør *Th. Sørensen*, Aakirkeby.

Lepidopterologisk Forening: kriminaloverbetjent *Ib Norgaard*, Lyngbygårdsvej 87, Kgs. Lyngby.